HET LAND VAN AALST

TIJDSCHRIFT VAN DE
HEEMKUNDIGE VERENIGING
« HET LAND VAN AALST »

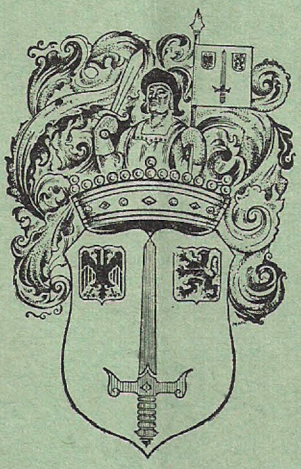

Jaargang XII — 1960 Nr. 4

Het taalkundig werk van Dr. H. Vangassen *

Toen mij enige tijd geleden werd gevraagd het taalkundig werk van Dr. Vangassen op deze huldigingsplechtigheid te karakteriseren, heb ik dat graag en onmiddellijk op me genomen, en zeker niet alleen omdat zijn wetenschappelijke bedrijvigheid in ruime mate gericht is op een gebied dat ook mij, als geboren Geraardsbergenaar, veel belang inboezemt. Immers, Dr. Vangassens werk leent zich ook gemakkelijk tot een synthese, waarin belangrijke aspecten van de ontwikkeling van het Nederlands dialectonderzoek gereflecteerd worden.

Zijn taalkundige activiteit wordt sterk beheerst door de taalgeografie, ook dialectgeografie genoemd. Toen hij in de twintiger jaren germanistiek studeerde, was de wereld van de jongere neerlandici sterk onder de indruk gekomen van de opmerkelijke resultaten van deze toen nog jonge tak van de taalwetenschap. Deze taalkundige discipline beoogt de taalverschijnselen in hun ruimtelijke, geografische verbreiding na te gaan, gewoonlijk door ze in kaart te brengen. In zulk een verbreiding weerspiegelen zich dikwijls toestanden en ontwikkelingen uit een vroegere tijd juist zoals de bodem op sommige plaatsen aardlagen aan de oppervlakte laat komen die elders verborgen blijven. De taalgeografie die een reactie was op een al te uitsluitend eendimensionaal historisch gericht taal- en dialectonderzoek van de vroegere school van taalkundigen, kan dus onschatbare diensten bewijzen aan de taalgeschiedenis en ook aan de streek- en landsgeschiedenis.

Vooral de merkwaardige publikaties op dat gebied van de begaafde Fransman Gilliéron werkten in Dr. Vangassens leerjaren zeer inspirerend. Het was toen de tijd dat in het Nederlandse taalgebied, in navolging van Frankrijk en Duitsland, taalgeografisch werk van grote allure voorbereid of ondernomen werd. Grootaers koesterde het plan een algemeen Zuidnederlands dialectwoordenboek en een Zuidnederlandse taalatlas tot stand te brengen en begon met het oog daarop vragenlijsten rond te sturen. De enkele jaren jongere Blancquaert legde de grondslag van zijn levenswerk, dat zou uitgroeien tot een reeds nu monumentale hoewel nog niet complete reeks dialectatlassen van het Nederlandse taalgebied. In het Noorden was Kloeke de pionier van de nieuwe richting en door zijn toedoen zou later, in samenwerking met Grootaers, de *Taalatlas van Noord- en Zuid-Nederland* ontstaan, waarvan nu geregeld afleveringen verschijnen.

Kan het verwondering wekken dat in zo'n geestelijk klimaat de jonge Vangassen zich tot deze opbloeiende en veelbelovende tak van het taalonderzoek keerde? Als onderwerp voor zijn doctorale dissertatie koos hij, de in Ninove wonende Westvlaming, *De Dialecten van Ninove en omstreken* en promoveerde daarop tot doctor in de Germaanse Filologie aan de Universiteit te Brussel in 1927. De stad

* Rede uitgesproken bij de huldiging van Dr. Vangassen op 14 februari 1960 ter gelegenheid van het verschijnen van het tweede deel van zijn werk *Geschiedenis van Ninove*.

Ninove is trouwens het middelpunt van zijn verder onderzoek gebleven.

De taalgeografische lijn werd doorgetrokken doordat hij, als eerste, weldra aan Blancquaerts onderneming ging medewerken. Hij heeft achteraf verschillende malen getuigd dat hij van Blancquaert veel heeft geleerd (1). Uit hun samenwerking ontstond in 1930 de *Dialect-atlas van Zuid-Oost-Vlaanderen.* Acht jaar later, in 1938, verscheen de *Dialect-atlas van Vlaamsch-Brabant,* die Dr. Vangassen alleen heeft bezorgd.

In zijn boekje *Na meer dan 25 jaar Dialect-onderzoek op het Terrein* (2) heeft Blancquaert gezegd dat hij bij de bewerking van zijn eerste dialectatlas, nl. die van Klein-Brabant, het plan had opgevat het hele Zuidnederlandse taalgebied te behandelen. Later echter besloot hij zijn enquête ook tot het overige Nederlandse taalgebied uit te breiden en deze belangrijke beslissing blijkt grotendeels te zijn beïnvloed door Dr. Vangassen. Ik laat Blancquaert hier zelf aan het woord: « Bij het bewerken van den *Dialect-atlas van Zuid-Oost-Vlaanderen,* samen met Dr. H. Vangassen, kreeg het plan een vasteren vorm, en tevens een ruimere draagwijdte, en werd besloten dezen atlas als nr 2 van een « Reeks Nederlandse Dialect-atlassen » uit te geven, waarmee de bewerking van gans het Nederlands Taalgebied werd beoogd. Deze beslissing was in niet geringe mate te danken aan het enthousiaste aandringen van Vangassen, die overigens de daad bij het woord voegde en na de ondervinding opgedaan gedurende onze samenwerking in Zuid-Oost-Vlaanderen geheel het Vlaams-Brabants gebied op zich nam ».

Bij deze enquête wordt de z.g. directe of mondelinge methode toegepast, die erin bestaat dat men het te onderzoeken gebied persoonlijk bereist en het dialect rechtstreeks uit de mond van de spreker optekent. Er worden daarbij voor elk dialect circa 140 zinnen of liever z.g. teksten vertaald; ook andere nuttige informatie wordt dan gevraagd, b.v. de naam van de plaats in het eigen dialect en de lokale taalsituatie. Men kan zich inbeelden wat een enorm werk er aan zo'n atlas wordt besteed. Alleen voor zijn *Dialect-atlas van Vlaamsch-Brabant* heeft Dr. Vangassen met deze vragenlijst niet minder dan 189 plaatsen bezocht; hij heeft het opgetekende materiaal geordend en in kaart gebracht. Wie enige ervaring van dergelijke z.g. Terrainaufnahmen heeft, weet ook hoeveel geduld en tact zo'n onderzoek vraagt van de opnemer, die bovendien speciaal getraind moet zijn en over een scherp fonetisch oor moet beschikken.

Het kenmerkende van deze eerste twee omvangrijke publikaties en van het onuitgegeven proefschrift is in het geheel van Dr. Vangassens wetenschappelijke productie niet zozeer dat ze taalgeografisch van aard zijn, maar dat ze modern materiaal verzamelen en beschrijven, en minder verklarend zijn. Die eerste periode in zijn taalkundig werk, die helemaal vóór de oorlog ligt en klaarblijkelijk met de

(1) Zie b.v. zijn *Bouwstoffen tot de historische taalgeografie van het Nederlands, Hertogdom Brabant,* 6. — Voor volledige bibliografische gegevens zie verder de bibliografie van Dr. Vangassen.

(2) Tongeren, 1948, 5.

Dialect-atlas van Vlaamsch-Brabant wordt afgesloten, draagt dan ook meer het karakter van een voorstadium tot zijn naoorlogse wetenschappelijke bedrijvigheid.

Tijdens de oorlog heeft hij niets gepubliceerd. Na die tijd blijkt zijn interesse breder van oriëntatie te zijn geworden, en is bij hem de gedachte gerijpt het moderne materiaal een historische onderbouw te geven. Ook de interpretatie speelt nu in zijn werk een belangrijker rol. Sedert 1945 laat hij inderdaad publikaties verschijnen op het gebied van de Ninoofse toponymie en antroponymie, en vervolgens vooral van de historische taalgeografie die alle een duidelijke aanwijzing zijn voor een verruiming van zijn belangstelling tot het historische.

Maar dergelijk werk kan vanzelfsprekend alleen de vrucht zijn van veel lectuur in oorkonden, kerk- en stadsrekeningen, cartularia enz. En inderdaad Dr. Vangassen leest en excerpeert al jaren allerlei archiefstukken, waaruit hij ook dialectmateriaal heeft verzameld ten behoeve van een historische taalgeografie van het Brabantse gebied. In 1954 gaf hij daarvan de resultaten uit in zijn *Bouwstoffen tot de historische taalgeografie van het Nederlands, Hertogdom Brabant,* een boek van groot formaat dat niet minder dan 887 blz. telt en in de reeks van het Belgisch Interuniversitair Centrum voor Neerlandistiek is opgenomen, wat tevens de erkenning inhoudt van de kwaliteiten van het werk.

Dit lijvige werk bevat ruim 125 excerpten uit ongeveer 600 charters en evenveel andere bronnen van het einde der XIIIe eeuw tot de eerste helft van de XVIIe en uitgaande van de voornaamste plaatsen van het vroegere Hertogdom Brabant. In de zeer lezenswaardige inleiding tot dit werk zegt Dr. Vangassen duidelijk wat hij daarmee beoogt : « Het doel van dit werk is een eerste bijdrage te leveren tot een breed opgevatte verzameling excerpten uit al de steden van het Nederlands taalgebied. Het beschikken over een dergelijk algemeen en aanzienlijk materiaal zou ons in de mogelijkheid stellen in het licht van de reeds bestaande dialectatlassen, van de regionale en locale historische en dialectologische werken en grammatica's, de reeds getrokken besluiten te toetsen en een verdere stap te zetten tot een nauwkeuriger historisch-geografisch beeld van de Nederlandse dialecten van aan de taalgrens in het zuiden tot in het oosten, het Duits taalgebied. Voor talrijke verschijnselen zal het Nederlands taalgebied veel te eng blijken » (3).

Dit bevat niet alleen de verantwoording van het werk, maar meteen een programma voor een toekomstig dialectonderzoek, en bovendien laat het ons duidelijk de ontwikkeling in de taalkundige activiteit van de auteur begrijpen. Deze heeft zich aan een grootse onderneming begeven, die men mag zien als de historische tegenhanger van Blancquaerts dialectatlassenreeks. Menigeen zou voor een dergelijke taak terugdeinzen, maar niet Dr. Vangassen. Heeft Prof. J.L. Pauwels over hem ook al niet gezegd dat hij « een van de weinigen (is) die de moed hebben uit onze archiefstukken het historisch

(3) Blz. 5

dialectmateriaal bijeen te lezen » ? (4) Want, inderdaad, hoeveel problemen zijn niet daaraan verbonden ? Hoe moeilijk is het niet b.v. oudere grafieën te interpreteren, of deze enorme hoeveelheid gegevens overzichtelijk te ordenen ? De auteur wilde immers dat zijn werk niet « een blote verzameling maar... reeds een stap op weg naar een synthese » (5) zou zijn. Hij moest hier ook een aangepaste methode van onderzoek ontwikkelen.

Weer de daad bij het woord voegend breidt Dr. Vangassen nu zijn historisch-taalgeografische enquête uit tot andere delen van het Nederlandse taalgebied dan datgene wat vanouds zijn eigen jachtterrein is geweest. Daarom is hij thans bezig ook uit boven-Moerdijkse archiefdepots bouwstoffen te verzamelen. En men heeft gemerkt dat zijn blik zelfs over de grenzen van ons taalgebied reikt. Hij gaat verder met een taai doorzettingsvermogen, dat kenmerkend is voor nog andere neerlandici uit de Gentse door Blancquaert geïnspireerde school — waartoe hij door de aard van zijn werk ongetwijfeld behoort —, en die andere grootscheepse en moeilijke materiaalverzamelingen ten behoeve van de Nederlandse taalkunde hebben aangedurfd.

Van het grotendeels door hemzelf verzamelde taalgeografische materiaal heeft hij ook reeds in een aantal studies het moderne met het historische gecombineerd en geïnterpreteerd, en dat niet zelden tegen de achtergrond van de streekgeschiedenis, zoals b.v. in zijn twee artikelen die onder de titel *Aan de grens van Vlaanderen en Brabant* zijn verschenen. Hierin gaat hij de Brabantse taal- en cultuurinvloed na in een oude grensstreek als de Dendervallei, en ik kan niet anders dan zijn hierbij bereikte resultaten met vreugde begroeten, want ik ben, zij het langs andere wegen, tot dezelfde conclusies als hij gekomen. In deze opstellen, die meteen het samengaan van taalgeografie, taal- en streekgeschiedenis duidelijk illustreren, werkt hij volgens een plan dat hij zelf heeft beschreven in de reeds genoemde inleiding tot zijn boek *Bouwstoffen tot de historische taalgeografie van het Nederlands, Hertogdom Brabant.* Werk van hetzelfde genre behandelt problemen uit de Brabantse dialecten van Mechelen en Leuven.

Dr. Vangassens taalkundige activiteit, zoals wij die nu kunnen overzien, vertoont door haar taalgeografische richting een doorlopende lijn, een vast spoor, maar valt anderzijds uiteen in twee verschillende perioden door de opzet van het onderzoek, een vooroorlogse en een naoorlogse; toch is het zo dat de tweede periode zich zonder breuk uit de eerste heeft ontwikkeld.

Treffend is dat de voor- en naoorlogse enquêtes parallelle wegen hebben gevolgd. Vanuit Ninove en de Denderstreek breidde Dr. Vangassen gaandeweg zijn inzameling van modern dialectmateriaal tot het Brabantse uit. Zo ook is Ninove en de Denderstreek het uitgangspunt geweest voor zijn historisch-taalgeografisch onderzoek over het vroegere Hertogdom Brabant en vervolgens over andere delen van het Nederlandse taalgebied. Over zijn historisch-taalgeografisch onder-

(4) *De Nederlandse Dialectstudie in 1954*, Hand. Kon. Comm. voor Top. & Dial., XXIX, 1955, 250.
(5) *Bouwstoffen*, 17.

zoek heeft hij immers zelf gezegd dat « vertrekkend van een locaaltoponymisch-taalkundig onderzoek van het archief van de Oost-Vlaamse stad Ninove, in de jaren 1942-44, stilaan... het plan rijpte een breed-opgezette verzameling excerpten aan te leggen uit gans het Nederlands taalgebied » (6). Ook de vaste lijn in de oriëntering van zijn onderzoek naar Brabant is niet toevallig, daar dit gebied voor Ninove en het grootste deel van de Denderstreek van zo'n bepalende betekenis is geweest dat de meeste Dendersteden thans taalkundig en cultureel met meer recht als Brabantse dan als Vlaamse steden worden beschouwd.

In deze tweede periode van zijn wetenschappelijke bedrijvigheid heeft de studie van archiefstukken en historisch taalmateriaal hem steeds nader bij de streekgeschiedenis gebracht. Oorspronkelijk heeft hij die alleen in functie van zijn taalonderzoek bestudeerd (7), maar achteraf heeft hij ze ook zelfstandig d.w.z. om haarzelf beoefend. O.a. Aalst en Geraardsbergen, maar vooral Ninove vormen het voorwerp van deze nieuwe reeks publikaties die hij in 1948 aanvangt met het eerste deel van zijn lijvige *Geschiedenis van Ninove*. Ook hier is Ninove dus het beginpunt en de inspiratiebron.

Is het daarom niet verheugend en tevens symbolisch dat deze stad, die reeds het uitstralend middelpunt van zijn hele onderzoek is geweest, de stad waar hij leeft en werkt, waarvan hij de taal en de geschiedenis met liefde en op verdienstelijke wijze heeft beschreven, hem thans huldigt bij de verschijning van het tweede deel en de voltooiing van zijn *Geschiedenis van Ninove* ?

Dr. Vangassen, wiens tijd door een druk leraarsambt steeds in beslag werd genomen, moet wel over een kolossale werkkracht beschikken. Zijn wetenschappelijke productie is inderdaad uitgebreid en gevarieerd. Ik hoop dat het hem zal gegeven zijn ook zijn taalkundig werk voort te zetten en uit te bouwen naar het doel dat hij zich zelf heeft gesteld !

HERVERLEE-LEUVEN. *F. Van Coetsem.*

BIBLIOGRAFIE VAN Dr. H. VANGASSEN

I. TAALKUNDE

1927. 1. *De Dialecten van Ninove en omstreken met 83 kaarten* (Proefschrift ter verkrijging van de graad van doctor in de Germaanse Filologie aan de Vrije Universiteit te Brussel, 1927), 238 blz., 83 kaarten (onuitgegeven).

1930. 2. In samenwerking : *Dialect-atlas van Zuid-Oost-Vlaanderen* door Dr. E. Blancquaert en Dr. H. Vangassen (Reeks Nederl. Dialect-atlassen onder leiding van Dr. E. Blancquaert, Prof. a. d. Universiteit te Gent), Antwerpen, 1930, XXV - 520 blz., 150 kaarten.

(6) *Bouwstoffen*. 6.
(7) Geschiedenis van Ninove, I, 7.

1938. 3. *Dialect-atlas van Vlaamsch-Brabant* door Dr. H. Vangassen (Idem), Antwerpen, 1938, XXVIII - 380 blz., 150 kaarten.

1945. 4. *Twee Plaatsnamen te Ninove,* Hand. Kon. Comm. Top. & Dial., XIX, 1945, 205-215.

1949. 5. *Persoonsnamen in Ninoofse Plaatsnamen,* Land v. Aalst, I, 1949, 21-25 en 52-54.

1951. 6. *« Zullen » in het Hertogdom Brabant,* Album Dr. Jan Lindemans, 1951, 355-362.

1952. 7. *Persoonsnamen te Ninove in 1408,* Land v. Aalst, IV, 1952, 22-33.

8. *î in het Mechels,* Hand. Kon. Comm. Top. & Dial., XXVI, 1952, 41-85.

1954. 9. *De Mechelse a :,* Taal en Tongval, VI, 1954, 164-167.

10. *Bouwstoffen tot de historische taalgeografie van het Nelands, Hertogdom Brabant* (Uitg. Belgisch Inter-universitair Centrum voor Neerlandistiek), 1954, 887 blz.

1955. 11. *Plaatsnamen te Ninove, Benoemingen naar de vorm en naar voorwerpen,* Land v. Aalst, VII, 1955, 1-5.

12. *Aan de Grens van Vlaanderen en Brabant (Ndl. ei en î),* Hand. Kon. Comm. Top. & Dial., XXIX, 1955, 209-241 + 2 kaarten.

1956. 13. *Plaatsnamen te Ninove, Hydronymie,* Land v. Aalst, VIII, 1956, 214-230.

1957. 14. *Lexicografische Sprokkelingen,* Taal en Tongval, 1957, 66-74.

15. *Plaatsnamen te Ninove, Grasland,* Land v. Aalst, IX, 1957, 98-110.

1958. 16. *Aan de Grens van Vlaanderen en Brabant* II *(Ndl. ui),* Hand. Kon. Comm. Top. & Dial., XXXII, 1958, 69-99.

17. *Plaatsnamen te Ninove, Bossen, onbebouwd en bebouwd land,* Land v. Aalst, X, 1958, 337-351.

18. *Fonologische Schakeringen in het Leuvens,* Album Edgard Blancquaert, 1958, 169-174.

19. *In Memoriam Drs. Jozef van Cleemput,* Land v. Aalst, X, 1958, 1-5.

1959. 20. *Plaatsnamen te Ninove* (slot), Land v. Aalst, XI, 1959, 149-172.

II. LOKALE GESCHIEDENIS

1948. 1. *Geschiedenis van Ninove,* Ninove, 1948, Dl. I, 112 blz.

1949. 2. *Het geestelijk toneel in de middeleeuwen te Ninove,* Land v. Aalst, I, 1949, 38-42.

3. *De ommegang van het Heilig Kruis te Ninove (14e-16e eeuw),* Land v. Aalst, I, 1949, 97-102 en 135-138.

1950. 4. *Een Latijnse school te Ninove in de 18e eeuw,* Land v. Aalst, II, 1950, 180-188.

1952. 5. *De Keur van Herlinkhove,* Land v. Aalst, IV, 1952, 193-204.

1953. 6. *De Honger van Ninove,* Land v. Aalst, V, 1953, 213-233.

1955. 7. *Herlinkhove in 1709,* Land v. Aalst, VII, 1955, 41-51.

8. *Het Vlas te Ninove en Omstreken vooral in de XVII eeuw,* Land v. Aalst, VII, 1955, 277-299.

1956. 9. *Iconografie van Aalst (1848-1890),* Land v. Aalst, VIII, 1956, 98-105.

10. *Het ambacht der Blauwververs en Garentwijnders te Aalst in de XVIIIe eeuw,* Land v. Aalst, VIII, 1956, 164-169.

11. *Een Volkstelling te Ninove in 1784,* Land v. Aalst, VIII, 1956, 258-264.

1957. 12. *De Rederijkerskamer van Sint Anna te Ninove in de XVIIe en XVIIIe eeuw* (4 ill.), Land van Aalst, IX, 1957, 49-66.

13. *Het Doremont te Ninove,* Land v. Aalst, IX, 1957, 245-248.

1958. 14. *Het Godshuis van Nazaret te Ninove,* Land v. Aalst, X, 1958, 142-154.

15. *Echo's uit het verleden,* Land v. Aalst, X, 1958, 184-189.

16. *Een « Bezoek » in 1336,* Land v. Aalst, X, 1958, 352-370.

17. *De zwetende ziekte in de Dendervallei,* Land v. Aalst, X, 1958, 373-377.

1959. 18. *Esbattemente ende Genouchte te Geraardsbergen,* Land v. Aalst, XI, 1959, 18-35.

19. *Schilders van het Laatste Oordeel te Geraardsbergen (XV-XVIe eeuw),* Land v. Aalst, XI, 1959, 38-39.

20. *Over de verpleging van gekwetste soldaten en de wederwaardigheden van een cirurgijn in de jaren 1658-1676,* Land v. Aalst, XI, 1959, 131-137.

1960. 21. *Geschiedenis van Ninove,* Ninove, 1960, Dl. II, 640 blz.

« Het Land van Aalst » aan de eer !

Onze redaktiesekretaris **E.H. Jozef de Brouwer** werd door het Oost-Vlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis, in de prijsvraag voor 1959 bekroond met **de eerste prijs,** voor zijn studie « *Bijdrage tot de Geschiedenis van het Godsdienstig Leven en de Kerkelijke Instellingen in het Land van Aalst tussen 1550 en 1621* », waarvan met de publicatie in dit nummer wordt begonnen, terwijl aan onze medewerker **de heer J. van Twembeke de tweede prijs** werd toegekend voor zijn waardevolle bijdrage « *De Heerlijkheid Brakel* », verschenen in jg. X, 1959, nr. 3, blz. 85-119.

Hartelijk proficiat aan de bekroonden, van wie wij met belangstelling de publikatie van verdere bijdragen tegemoet zien.

De Voorzitter en de bestuursleden.

Familie SONCK te Denderleeuw

en aanverwante families

I. — **Adriaen Sonck** († Okegem 1647), zn. van Jan, × *Margriet Mijlief* († Okegem 1641), van wie te Okegem geboren :

1. *Jan,* volgt sub II;
2. *Cornelia,* ° 1607, † 1667, × Ok. 1625 *Petrus de Winne;*
3. *Petrus,* ° 1608;
4. *Margriete,* ° 1611, † 1677, × Ok. 1632 *Renier Schoonjans;*
5. *Anna,* ° 1614, † 1641, × Ok. 1637 *Joos van Snick,* zn. van Pieter;
6. *Joos,* volgt sub II-bis;
7. *Josijne,* × Ok. 1640 *Jan Grijseels;*
8. *Pieternelle,* † Ok. 1662, × Ok. 1648 *Joos Wageman,* zn. van Joos;
9. *Bartholomeus,* ° 1620, † 1625;
10. *Catharina,* † Ok. 1666, × Ok. 1643 *Peeter Cools;*
11. *Adriaen,* volgt sub II-ter.

II. — **Jan Sonck,** ° Okegem 20.6.1605, × Dl. *Margriet Dierickx,* van wie te Denderleeuw geboren :

1. *Maria,* ° 1626;
2. *Adriaen,* ° 1629;
3. *Adriaen,* ° 1631;
4. *Joos,* ° en † 1634;
5. *Daniel,* ° 1636;
6. *Elisabeth,* ° 1638, † 1691, × 1665 *David de Timmerman.*

II-bis. — **Joos Sonck,** ° Okegem 1615, burgemeester van Denderleeuw (1666-1669), × Dl. 1641 *Anna Steppe* d. van Jan en Anna Bayens. Uit dit huwelijk werden te Denderleeuw geboren :

1. *Anna,* ° 1642, × 1) *Jaak van Santen,* × 2) *Peeter de Dier;*
2. *Adriaen,* volgt sub III;
3. *Joos,* ° 1646;
4. *Jan,* volgt sub III-bis;
5. *Reinier,* volgt sub III-ter.

III. — **Adriaen Sonck,** ° Dl. 1644, × 1) Dl. *Anthonette van Grootenbruelle,* × 2) *Anna Hendrickx.* Uit dit eerste huwelijk zijn geboren te Denderleeuw :

1. *Joos,* volgt sub IV;
2. *Elisabeth,* ° 1674.

Uit het tweede huwelijk werd te Denderleeuw geboren :

3. *Passchier,* volgt sub IV-bis;

IV. — **Joos Sonck,** ° 1669, × Dl. 1696 *Josijne Steppe,* d. van Gillis, van wie te Denderleeuw werden geboren :

1. *Adriaen,* volgt sub V;
2. *Michiel,* ° 1698, † Brugge, × *Anna van Evers,* van wie *Anna,* ° Brugge 1736, † 1801, × *Petrus Coucke* † 1786 (zn. Joannes en Rosa van Hulle), van wie geboren te Brugge : *Bernard* († 1836), *Henri* (° 1773) en *Henri Joseph* (° 1767, † 1858).
3. *Joanna,* ° 1701;
4. *Elisabeth,* ° 1701, van wie te Brugge geboren : *Petrus Michiel Sonck* × *Catharina de Deijn,* van wie geboren te Denderleeuw : a. *Theresia* × *Emmanuel van den Broucke,* b. *Petrus,* c. *Marianne* × *Joannes van den Brande.*
5. *Jan,* ° 1707.

V. — **Adriaen Sonck,** ° Dl. 1696, † 1771, × 1) 1724 *Joanna Cobbaert,* d. van Anthoon en van Adriana Haelterman, ° 1699, † 1738, × 2) Dl. 1742 *Joanna Theresia van Santen,* d. van Michiel en van Josinne Goosens. Uit dit eerste huwelijk is geboren :

1. *Jan,* volgt sub VI.

VI. — **Jan Sonck,** ° Dl. 1726, † 1794, × Welle 1747 *Angeline Hendrickx,* † 1784. Van wie te Welle geboren :

1. *Josephus,* volgt sub VII.

VII. — **Josephus Sonck,** ° Welle 1750, landbouwer op Soncke'shof van o. 30 ha. op de Lichtenhoek, × Okegem *Cornelia Covens.* Uit dit huwelijk werden te Denderleeuw geboren :

1. *Alexandrina,* ° 1778, × Coppens;
2. *Henricus,* ° 1779, meier van Denderleeuw (1818-1825), hophandelaar te Aalst, × *Coppens,* z. nak.;
3. *Maria Anna,* ° 1780;
4. *Emmanuel,* ° 1782, † 1809;
5. *Petrus,* ° 1784, fabrikant en handelaar in lijnwaad te Brugge, alwaar † 1876
6. *Philippus Frans,* ° 1785, lijnwaadfabrikant te Rijsel, alwaar † 1809;
7. *Anna,* ° 1788, † 1815;
8. *Barbara,* ° 1789, × *Francois de Smet,* notaris te Erembodegem;
9. *Corneel Jan.* volgt sub VIII.

Corneel Jan Sonck
Burgemeester van Denderleeuw van 1835 tot 1871.

VIII. — **Corneel Jan Sonck,** ° Dl. 1794, burgemeester van Dl. (1835-1871 †), × Nieuwerkerken *Josephine 't Kint Freijbaert,* ° 1806, † Dl. Uit dit huwelijk werden geboren te Denderleeuw :

1. *Pierre,* volgt sub IX;
2. *Alexandrine,* volgt sub IX-bis;
3. *Frans-Leopold,* volgt sub IX-ter;
4. *Hendrik,* volgt sub IX-quater;
5. *August,* ° 1843, † Rijsel 1866;
6. *Josephine,* volgt sub IX-quinter.

IX. — **Pierre Sonck,** ° 1839, vertrok als nijveraar naar Rijsel, × *Jeanne Bruye* van wie werden geboren :

1. *Antoinette,* ° Rijsel × *Paul François,* van wie *Pierre* × *Jeanne Leloup* en *Valentine,* religieuse te Bondu;
2. *Georges* × *Antoinette de Trouw,* van wie *Germaine.*

II-ter. — **Adriaen Sonck,** ° Okegem × Okegem 1652 *Marie Schoonjans,* d. van Pieter en van Josijne Huylenbroeck, van wie te Okegem werden geboren :

1. *Josijne,* ° 1654;
2. *Catharina,* ° 1656, × Dl. 1680 *Joos Steenhout;*
3. *Peeter,* volgt sub III.

III. — **Peeter Sonck,** ° Okegem 1660 × Dl. 1686 *Joanna Brijsels,* van wie te Denderleeuw werden geboren :

1. *Engelbert,* ° 1687;
2. *Adriaen,* volgt sub IV;
3. *Catharina,* ° 1692;
4. *Maria,* ° 1695;
5. *Jan,* ° 1699;
6. *Philippus,* ° 1702.

IV. — **Adriaen Sonck,** ° Okegem 1689, † Okegem 1750, × Iddergem 1717 *Anna de Muyter,* † 1739. Van wie te Okegem werden geboren :

1. *Judocus,* volgt sub V;
2. *Petronella,* ° 1725;
3. *Joanna,* ° 1728, † 1730;
4. *Philippus,* ° 1733, † 1766.

V. — **Judocus Sonck,** ° Okegem 1719, † 1787, × 1751 *Judoca Hendrickx.* Uit dit huwelijk werden geboren te Okegem :

1. *Petrus,* ° 1752;
2. *Petronilla,* ° 1753;
3. *Josephus,* ° 1755.

III-bis. — **Jan Sonck,** ° Denderleeuw 1648, × 1) *Anna Roelants* († 1702) × 2) Iddergem 1707 *Joanna Droeshout.* Uit dit laatste huwelijk werden te Iddergem geboren :

1. *Antoon,* volgt sub IV;
2. *Adriaen,* ° 1710, † 1733.

IV. — **Antoon Sonck,** ° Iddergem 1708 × Iddergem 1736 *Joanna van Santen,* † 1771. Van wie te Iddergem geboren :

1. *Joanna Petronella,* ° 1738;
2. *Petrus,* ° 1741, † 1744;
3. *Elisabeth,* ° 1744;

4. *Maria Josepha,* ° 1745;
5. *Petrus,* ° 1749;
6. *Judocus,* ° 1751, † 1752;
7. *Marianne,* ° 1753;
8. *Josephus,* ° 1756.

III-ter. — **Reinier Sonck,** ° Denderleeuw 1656, wonende Botermelkstraat, † 1678, × 1) Dl. 1692 *Elisabeth de Brabanter,* × 2) Dl. 1709 *Marie Bulte.* Uit dit eerste huwelijk werden te Denderleeuw geboren :

1. *Anna,* ° 1693, † 1755, × 1) 1721 *Geert Claus,* weduwnaar M. Sonck, × 2) 1723 *Gillis van den Eynde;*
2. *Jan,* volgt sub IV;
3. *Adriaen,* volgt sub IV-bis;
4. *Catharina;*
5. *Joos,* ° 1708;

Uit het tweede huwelijk werden geboren :

6. *Passchier,* ° 1711;
7. *Joanna Maria,* ° 1714.

IV. — **Jan Sonck,** ° Dl. 1695, × Denderhoutem *Maria de Bruyn,* d. van Jan, † Dl. 1755. Van wie werden geboren te Denderleeuw :

1. *Anna Marie,* ° 1722;
2. *Maria,* ° 1724, † 1797;
3. *Adriaen,* ° 1727, agent municipal (1796), × 1782 *Maria Judoca de Backer,* d. van Petrus en van Joanna van Londersele, van wie werden geboren :
   a) *Marianna,* ° 1783,
   b) *Joanna,* ° 1784, † 1789,
   c) *Marianna,* ° 1786.
4. *Catharina,* ° 1730, † 1732;
5. *Joanna Josijne,* ° 1732, † 1737;
6. *Joannes-Baptista,* ° 1735, † 1756;
7. *Joos,* ° en † 1738;
8. *Petrus,* ° en † 1739;
9. *Josijne,* ° 1740, † 1781, × 1766 *Judocus Hendrickx,* zn. van Joos.

IV-bis. — **Adriaen Sonck,** ° Denderleeuw 1698, † 1762, × 1725 *Catharina Hendrickx,* † 1773. Uit dit huwelijk werden te Denderleeuw geboren :

1. *Josijne,* ° 1725 × 1764 *Niclaes d'Haeseleer,* van Welle;
2. *Anna,* ° 1726 × Dl. 1763 *Petrus Steppe,* zn. van Jan;
3. *Cornelia Francisca,* ° 1731;
4. *Marianna,* ° 1734 × Dl. 1762 *Judocus Gijsels;*
5. *Lenaert,* ° 1737, † 1741;
6. *Joos,* ° 1739, † 1754.

IV-bis. — **Passchier Sonck,** ° Dl. 1682, † 1765 × Dl. 1711 *Josijne Verhoeven,* van wie werd geboren :
1. *Jan-Baptist,* volgt sub V.

V. — **Jan-Baptist Sonck,** ° Dl. 1712 × *Catharina de Brabanter,* † 1758. Uit dit huwelijk werden geboren te Denderleeuw :

1. *Jan,* ° 1742, † Batavia;
2. *Hendrik,* volgt sub VI;
3. *Joanna,* ° 1745;
4. *Jacobus,* ° 1747;
5. *Frans,* ° 1750, † 1752;
6. *Josephus,* volgt sub VI-bis;
7. *Catharina,* ° 1757, † 1760.

VI. — **Hendrik Sonck,** ° Dl. 1744 × 1764 *Francisca Cooremans.* Uit dit huwelijk werden geboren te Denderleeuw :

1. *Joannes,* ° 1764 × *Barbara Begin;*
2. *Judoca,* ° 1767, † 1770;
3. *Joanna,* ° 1770, † 1771;
4. *Frans,* ° 1772, † 1800;
5. *Josephus,* ° en † 1775;
6. *Josephus,* ° en † 1776;
7. *Judocus,* ° en † 1776;
8. *Petrus,* ° en † 1777;
9. *Joanna,* ° 1777.
10. *Maria,* ° 1780.

VI-bis. — **Josephus Sonck,** ° Dl. 1754 × 1778 *Catharina Keymolen.* Uit dit huwelijk werden te Denderleeuw geboren :

1. *Joannes,* ° 1780, † 1795;
2. *Carolus,* ° 1783;
3. *Joanna Maria,* ° 1786;
4. *Francisca,* ° 1787, † 1805;
5. *Maria Catharina,* ° 1792;
6. *Maria Anna,* ° 1798.

IX-bis. — **Alexandrine Sonck,** ° Dl. 1837, † Hofstade 1924 × *Marcellin de Clippele,* ° Smeerebbe 1836, zn. van Victor (1), van wie te Gijzegem geboren :

1. *Ida de Clippele,* ° 1864, † Hofstade 1948;
2. *Claire,* ° 1868;
3. *Josephine,* ° 1870, † Hofstade 1949;
4. *Clothilde* ° 1873;
5. *Henri,* ° 1875, † 1918, × *Marie Crick;*
6. *Victor,* volgt sub X.

X. — **Victor de Clippele,** ° Gijzegem 1880, Ingén. Agronoom, × Aalst *Agnes van der Haegen,* ° Aalst 1898. Uit dit huwelijk werden geboren te Hofstade :

1. *Françoise,* ° 1921, regentes;
2. *Henri,* ° 1922, geneesheer × *Lilly Liberotte,* van wie : a) *Anne,* b) *Marc,* c) *Catherine,* d) *Isabelle;*
3. *Marcellin* ° 1924;
4. *Madeleine,* ° 1925, sociaal-assistente;
5. *Margriete,* ° 1927 × *Louis Butaye,* van wie : a) *Ives,* b) *Christinne;*
6. *Anne-Marie,* ° 1928, verpleegster;
7. *Joseph,* ° 1930 × *Bernadette Thienpondt,* van wie *Xavier,* ° 1959;
8. *André,* ° 1935, dokter in de rechten;
9. *Alexander,* ° 1943.

IX-ter. — **Frans Leopold Sonck,** ° Dl. 1839, burgemeester van Denderleeuw, (1871-1874) † Dl. 1894, × 1) *Virginie van de Put,* ° Ninove, † Dl. 1878, × 2) *Emilie Eeman,* ° en † Aalst.

Uit dit eerste huwelijk zijn geboren, te Denderleeuw :

---

(1) Victor de Clippele baatte te Smeerebbe een hof uit van 96 ha, waarvan 61 ha in eigendom. — Cfr. Land van Aalst, jg. XI, 1959, nr. 6, blz. 271, *de Clippele,* waar op blz. 282, X, 3 *Victor,* vader van *Marcellin* staat aangegeven.

Frans Leopold Sonck
Burgemeester van Denderleeuw van 1871 tot 1874.

1. *Paul,* ° 1875 × *Julia Lejeune,* z. nak.
2. *Josephine,* ° 1877 × notaris *Paul Eeman,* z. nak.
3. *Henri,* ° 1878, † 1957, brouwer, × Welle 1908 *Maria de Mets,* ° Welle 1888, van wie :

   Simonne Sonck ° 1913 × Dl. 1935 *Jean Van den Bossche,* ° 1919, notaris te Herzele, zn. van Hector en van Berthe Fredericq. Uit dit huwelijk zijn geboren : a) *Charles* ° 1937, b) *Henri* ° 1940, c) *Pierre* ° 1941, d) *Louis* ° 1944, e) *Berthe* ° 1945, f) *Joseph* ° 1946.

Uit dit tweede huwelijk werd geboren :

4. *Albert* × *Juliette Raes,* ° Brussel, van wie werden geboren :
   a) *François,* ° 1913, × *Marie Claire van Gijseghem,* van wie : *Thierry, Christiaan* en *Bernadette;*
   b) *Marie Louise,* ° 1914, × *Gaston van Driessche,* vrederechter te Herzele, van wie : *Jacqueline, Herman, Françoise, Brigitte, Regine* en *Emile;*

c) *Jean,* licentiaat in de finantiële en commerciële wetenschappen, × *Cecile de Gheest,* van wie : *Philippe, Joëlle* en *Andrée;*

d) *Paul,* dr. in de rechten.

IX-quater. — **Hendrik Sonck.** ° Dl. 1841, burgemeester van Denderleeuw (1875-1896 †), × 1) *Van Langenhove,* ° Denderwindeke, × 2) *Marie van der Stichele,* ° Aalter.

Uit het eerste huwelijk werd geboren :

1. *Irma,* ° 1877 × *Paul Cossijns,* brouwer te Meerbeke, † 1948, van wie : a) *Marie Louise,* b) *Jeanne* × *Natalis de Cleene,* van wie *Marcel* en *Jacques,* c) *Joseph,* d) *Margriete* × *Joseph de Cleene,* notaris te Antwerpen, van wie *Monique, Marie Paule* × *Michel Lejour : Bernard, Luc* × *Cambier : Anne Christinne* en *Fabienne, Marc, Cecile,* e) *Ludovicus* × *Adrienne van der Schueren.*

Hendrik Sonck
Burgemeester van Denderleeuw van 1875 tot 1896.

Uit het tweede huwelijk werden geboren :

2. *Margriete* × *Achiel van der Stichele,* ° Aalter, ingenieur, van wie *Jeanne* × *Albert Leclef,* van wie *Edith;*
3. *Robert,* † 1929;
4. *Edmond* × *Nicolette de Blaremberg,* van wie a) *Guy* × *Denise de Winter,* van wie *Roland* en b) *Ilianne* × *Ryx,* van wie : *Guy, Christiaan* en *Georges;*
5. *Achilles,* volgt sub X;
6. *Omer,* volgt sub X-bis;
7. *Gabrielle;*
8. *Gaston* × *Lucette Beaumont,* van wie *Nadinne.*

X. — **Achilles Sonck,** Dr. in de rechten, notaris te Hannut × *Margriete Baudouin.* Uit dit huwelijk werden geboren :

1. *André* × *Bernadette Streel;*
2. *Henri,* notaris, × *Margriete le Maire,* van wie *Etienne;*
3. *Anne Marie* × *Louis Streel.*

X-bis. — **Omer Sonck** × *Carmine Claeys,* ° Gent, waaruit werden geboren :

1. *Jacqueline* × *Demblon,* geneesheer te Wellin, van wie : a) *Catherine,* b) *Baudouin,* c) *Brigitte,* d) *Thierry,* e) *Chantal,* f) *Bernard;*
2. *Lucien* × *Eliane Kaisin,* van wie a) *Regine,* b) *Martine,* c) *Jeanne Philippe.*

IX-quinter. — **Josephine Sonck,** ° Dl. 1846 × *Louis Rollier,* ° Essene 1832, † Dl. 1909, brouwer te Denderleeuw. Uit dit huwelijk werden geboren te Denderleeuw :

1. *Jean,* volgt sub X;
2. *Leon,* volgt sub X-bis;
3. *Augusta,* ° 1875, × *Frans Convent,* ° 1872, † 1954, Dr. in de rechten, van wie werden geboren :
   a) *Jacques,* Dr. in de rechten, × *Madeleine Moeyersoen;*
   b) *Pierre* × *Elisabeth Elens,* z. nak.
   c) *Johny,* ° 1915, × *Marie Thérèse Peeters,* ° 1925, van wie *Myriam, Rosane, Marie Antoine* en *Didier.*
4. *Louis,* volgt sub X-ter.

X. — **Jean Rollier,** ° Dl. 1872, Dr. in de rechten, burgemeester van Denderleeuw (1912-1919), griffier van de provincie Oost-Vlaanderen, † Brussel 1960 × *Berthe Baetens,* ° Lokeren 1877, † Brussel 1959. Uit dit huwelijk werden te Denderleeuw geboren :

1. *Jeanne,* ° 1906 × *Albert Noirhomme,* ° 1901, van wie :
   a) *Michel,* ° 1938, b) *Claire,* ° 1940, c) *Geneviève,* ° 1942, d) *Catherine,* ° 1944, e) *Hubert,* ° 1945, f) *Benoit,* ° 1949.
2. *Pierre,* ° 1908, vrederechter te Brussel, × *Lucienne Vercauteren;*
3. *Louis,* ° 1910 × *Arlette Casse,* van wie :
   a) *Anne-Marie,* ° 1934 × *Manon Verhaeghe de Naeyer : Jean-Louis* en *Isabelle;*
   b) *Brigitte,* ° 1935;
   c) *Philippe,* ° 1945.
4. *Geneviève* × *Georges Dandoy,* notaris te Jodoigne, van wie werden geboren : a) *Marie Antoinette,* ° 1939, b) *Jean,* ° 1940, c) *Pierre,* ° 1941, d) *Hubert,* ° 1942, e) *Georges,* ° 1944, f) *Michele,* ° 1945, g) *Jaecques,* ° 1946, h) *Vincent,* ° 1948, i) *Colette,* ° 1950, j) *Marie Geneviève,* ° 1952, k) *Philippe,* ° 1955.

X-bis. — **Leon Rollier,** ° Dl. 1874, brouwer, burgemeester van Denderleeuw (1927-1943), † 1943, × *Eugenie van den Bogaert,* ° Willebroek 1885 (d. van Modest en Hortense van Overstraeten). Uit dit huwelijk werden geboren te Denderleeuw :

1. *Elisabeth,* ° 1915 × Dl. 1946 *Jules Delvoy,* ° Nederboelare 1916, geneesheer te Denderleeuw, van wie : a) *Leon,* ° 1947, b) *Anne,* ° 1948, c) *Paul,* ° 1950, d) *Monique,* ° 1954, e) *Walter,* ° 1957.

Leon Rollier
Burgemeester van Denderleeuw van 1927 tot 1943.

2. *Xavier*, ° 1916 × Ninove 1947 *Ghislaine Roland*, ° Ninove 1918, van wie : a) *Dariëlle*, ° 1948, b) *Jean-Leon*, ° 1949.
3. *Monique*, ° 1919 × Dl. 1950 *Alfons Kohlmann*, ° Arnhem 1918, van wie : a) *Veronique*, ° 1951, b) *Ingrid*, ° 1952.
4. *Marie-Jeanne*, ° 1929 × Dl. 1956, *Leopold Schmitt*, ° Wenen.

X-ter. — **Louis Rollier**, ° Dl. 1880, landbouw-ingenieur, × *Héliane van Maleghem*, ° Gent 1890 (d. van Octave en Emerentia Steyaert). Uit dit huwelijk werden geboren te Denderleeuw :

1. *Joseph*, ° 1913, vrederechter te Dendermonde, × 1937 *Lucy Verbelen*, van wie : a) *Emmanuel*, ° 1939, b) *Dianne*, ° 1944.
2. *Paul*, ° 1915, intrede bij de Jezuïeten 1934, waar priester gewijd in 1947.
3. *Margriete-Marie*, ° 1916, × 1945 *Pierre van den Bossche*, van wie : a) *Elisabeth*, ° 1946, b) *Anne Marie*, ° 1947, c) *Paul*, ° 1949.
4. *Jean*, ° 1918, intrede bij de Jezuïeten 1936, waar priester gewijd in 1949.
5. *André*, ° 1921, geneesheer-specialist te Aalst, × *Jeanne Cooreman*.
6. *Etienne*, ° 1923, geneesheer-specialist te Aalst, × Hofstade 1952 *Marie-Claire Borreman*, van wie werden geboren : a) *Daniëlle*, ° 1953, b) *Brigitte*, ° 1954, c) *Louis*, ° 1959.
7. *Louis*, ° 1925, Kleine Broeder van Jezus, priester gewijd in 1949;
8. *Suzanne*, ° 1928, ingetreden in de Karmel te Argenteuil in 1948;
9. *Françoise*, ° 1930, × 1955 *François-Xavier Beghin*, van wie : *François-Xavier*, ° 1958;
10. *Pierre*, ° 1933, Kleine Broeder van Jezus, sinds 1953.

Een andere stam komt naar Denderleeuw, uit Erembodegem.

I. — **Joos Sonck,** ° Erembodegem, † Dl. 1761 × 1) *Anna de Vries,* × 2) *Catharina van der Straeten,* d. van Joos. Uit het eerste huwelijk werden te Denderleeuw geboren :

1. *Frans,* volgt sub II;
2. *Anna,* ° 1709;
3. *Peeter,* ° 1710 × *Cornelia Vergrangen,* van wie Judocus ° Welle 1741;
4. *Pieternelle,* ° 1713;
5. *Jan-Baptist,* ° 1714;
6. *Maria,* ° 1716;
7. *Jaspar,* ° 1718, week uit naar Middelburg;
8. *Christiaen,* ° 1721.

Uit het tweede huwelijk werden te Denderleeuw geboren :

9. *Marten,* ° 1722;
10. *Adriana,* ° 1723;
11. *Livina,* ° 1725;
12. *Joos,* ° 1727;
13. *Gillis,* ° 1729;
14. *Carolus,* volgt sub II-bis;
15. *Joanna,* ° 1734;
16. *Jan Frans,* ° 1737;
17. *Marianne,* ° 1738;
18. *Carolus Joseph,* ° 1742.

II. — **Frans Sonck,** ° Dl. 1707, × 1) *Barbara Warens,* × 2) *Barbara Claus.* Uit het eerste huwelijk werd geboren te Denderleeuw :

1. *Joanna,* ° 1739.

Uit het tweede huwelijk zijn geboren :

2. *Petrus,* ° 1750;
3. *Hendrik,* ° 1752;
4. *Elisabeth,* ° 1755;
5. *Adriana Carolina,* ° 1757;
6. *Carolus,* volgt sub III.

III. — **Carolus Sonck,** ° Dl. 1760 × *Maria Catharina de Ligne,* d. van Philippus en van Katrien van der Straeten. Uit dit huwelijk werden geboren :

1. *Adriana,* ° 1785;
2. *Frans,* ° 1787;
3. *Jacobus,* ° 1789;
4. *Josina,* ° 1791;
5. *Pieternelle,* ° 1795;
6. *Gillis,* ° 1797;
7. *Judocus,* ° 1800.

II-bis. — **Carolus Sonck,** ° Dl. 1731, × 1) *Isabella Pots,* × 2) *Elisabeth de Bolle.* Uit het eerste huwelijk werden geboren te Denderleeuw :

1. *Maria Catharina,* ° 1761;
2. *Joanna,* ° 1764;
3. *Barbara,* ° 1766;
4. *Angelina,* ° 1767;

Uit het tweede huwelijk werden geboren te Denderleeuw :

5. *Joannes,* ° 1770;
6. *Judocus,* ° 1772 × *Maria Judoca Rozelaer,* van wie o.m. *Joseph,* ° Dl. 1799;
7. *Joannes Frans,* ° 1775 × *Maria Schellekens,* van wie o.m. *Maria,* ° Dl. 1799;
8. *Joannes-Baptist,* ° 1778.

DENDERLEEUW. *Frans Couck.*

Bijdrage tot de Geschiedenis van het Godsdienstig Leven en de Kerkelijke Instellingen in het Land van Aalst tussen 1550 en 1621

INLEIDING

Het is bijna onbegrijpelijk dat over de periode van Reformatie en Contra-Reformatie nog zo belangrijke onuitgegeven bronnen voorhanden zijn, bizonder waardevol bij een studie over de toepassing en de uitwerking van de dekreten van het Koncilie van Trente in onze gewesten, zowel als tot de kennis van de toestand van de Kerk alhier. Deze stukken zijn zeer leerzaam, gezien zij konkreet aantonen hoe noodzakelijk de hervorming was en hoe heilzaam ze geweest is voor de Kerk.

Het valt op dat in een zo degelijk werk als dit van **pater E. de Moreau,** *Histoire de l'Eglise en Belgique,* heel wat meer bladzijden voorbehouden zijn aan het prinsbisdom Luik dan aan het aartsbisdom Mechelen. Naast enkele kortere bijdragen of bronnenuitgaven, beschikte hij voor het Land van Aalst, slechts over de uitgave van **Jos. de Potter,** *De Dekenij Ninove op 't einde van de XVI*e *eeuw.* Gent, 1945.

Door deze bijdrage over het Land van Aalst kan dan ook een werkelijke leemte worden aangevuld.

Bij de bewerking werd hoofdzakelijk gebruik gemaakt van twee onuitgegeven bronnen, nl. **de Dekanale Bezoeken** en Parochiale bundels (uit het archief van het Bisdom Gent, bewaard op het Rijksarchief te Gent) en **de Rekenkamer** (Algemeen Rijksarchief te Brussel). In deze bronnen hebben wij nagegaan, welke de godsdienstige en zedelijke toestand was bij de geestelijkheid en het volk op het ogenblik van het Koncilie van Trente, de moeilijkheden, die dienden overwonnen te worden en ten slotte de zegenrijke uitwerking van de besluiten van Trente op het godsdienstig leven.

Deze onverdachte getuigen leren hoe noodzakelijk de te lang uitgebleven hervorming was en tonen aan, dat spijts het veel ergernis gevende, er toch nog steeds een goede kern was bewaard gebleven, die als gist onder de deeg heeft gewerkt. Men kan niet anders dan uitroepen : hic est digitus Dei ! of de zichtbare toepassing van het woord van Kristus : « Ik zal met U zijn tot het einde der tijden ». God heeft zijn Kerk gered op het ogenblik dat zij innerlijk buitenmate was verzwakt en door een stortvloed van buiten dreigde overstroomd te worden. Het Koncilie van Trente bracht een ommekeer, waaraan de bisschoppen zich hebben gewijd en waarbij zij in onze gewesten mochten rekenen op de volledige steun van het burgerlijk gezag.

Dit werk hangt vooreerst een somber beeld op van de toestand waarin de Kerk zich hier, zoals trouwens ook elders, bevond; maar aldra ziet men de vernieuwing groeien zowel bij de herders als bij de kudde; niet dat al het menselijke onvolmaakte verdwijnt, maar wel dat het dominerende al-te-menselijke wijkt voor een herlevend en levengevend Kristendom.

Er zijn weinig perioden in de Kerk van zo een grote betekenis en omvang als het Koncilie van Trente, dat na een moeilijke geboorte de moedervreugde bracht aan de Kristenheid !

* * *

Tot uitwerking van dit plan werden enkele algemene werken doorgelezen, die bij de bewerking of leidinggevend waren of de officiële tolk van de kerkelijke overheid.

P.Fr.-X. de Ram, *Synodicon Belgicum sive Acta omnium Ecclesiarum Belgii a celebratione Concilio Tridentino usque ad Concordatum anni 1801, Archiepiscopatus Mechliniensis,* T. I. Mechelen, 1828.

F. Willocx, *L'Introduction des décrets du Concile de Trente dans les Pays-Bas et dans la Principauté de Liège.* Leuven, 1928.

E. de Moreau, *Histoire de l'Eglise en Belgique,* IV, V. Brussel, 1949, 1951.

R.R. Post, *Kerkelijke Verhoudingen in Nederland vóór de Reformatie van ± 1500 tot ± 1580.* Utrecht, 1954.

L.J. Rogier, *Geschiedenis van het Katholicisme in Noord-Nederland in de 16e en de 17e eeuw,* 1e Deel. Amsterdam 1947².

H. Pirenne, *Geschiedenis van België,* II, Brussel, z.d. (o. 1956).

R. van Roosbroeck e.a. : *Geschiedenis van Vlaanderen,* IV. Brussel, 1939.

J. de Jong, *Handboek der Kerkgeschiedenis,* II, Brussel, 1932².

DE BRONNEN.

De **Dekanale Bezoeken** of de verslagen van de verplichte jaarlijkse visitatie waartoe de archipresbyter of decanus christianitatis of de deken binnen zijn gebied gehouden was. Een nauwkeurig onderzoek diende ingesteld omtrent de parochiale toestand en alles wat hiermee verband hield. Bepaalde vragen dienden gesteld en gebeurlijk beantwoord te worden. In de dekanale bezoeken van Ronse werden de vragen, van 1593 tot 1603, zorgvuldig aangetekend, en alles laat vermoeden dat het hier gaat om een schema voorgeschreven op de dekanale vergaderingen van het aartsbisdom Mechelen.

Het gaat in dit werk om de dekanale bezoeken tot stand gekomen, na de oprichting van de nieuwe bisdommen in onze gewesten (1559) (1).

---

(1) **Ch. Reusens,** *Pouillé de l'Ancien Diocèse de Cambrai,* in A.H.E.B., XXVIII, 1900, blz. 1-351, geeft bezoeken van de dekenaten Aalst, Brussel, Geraardsbergen, Halle, Pamele-Oudenaarde en Antwerpen, voor 1567. — In 1555 en 1565 was *Egidius van Raffelghem* deken van het distrikt Aalst; in verschillende parochiale bundels bevinden zich dekanale verslagen van 1555 of 1565 genaamtekend door voornoemde deken en bestemd voor de aartsbisschop van Kamerijk. Ook deze brachten bouwstenen bij tot deze studie

De dekanale bezoeken van **het distrikt Aalst** (Ra. Gent, fonds Bisdom, M. 5, 6, 7) van omstreeks 1574, gehouden door *Joannes de Coster of Custos,* aartspriester en pastoor te Meldert; van o. 1580 (zeer beknopt : kollator, pastoor en kapelanieën); van 1592, 1595 tot 1607 door magister *Theodoor Sammelius* of *Dierik Sammele* (1bis), pastoor van de kollegiale kerk van St. Maarten te Aalst en deken van het distrikt Aalst; van 1608 tot 1612 door *Joannes Bernartius,* gewezen pastoor van Meldert; van 1613 tot 1625 door *Henricus Calenus,* S.T.L., pastoor te Asse. Deze dekenij telde in 1574 47 parochies en 3 afhankelijkheden (« appendix »), waarvan 16 geen deel uitmaakten van het Land van Aalst; in 1599 kwam 1 parochie en 1 afhankelijkheid onder Oordegem, terwijl er 6 van Ninove onder Aalst kwamen.

De dekanale bezoeken van **het distrikt Geraardsbergen** (2) (Ra. Gent, fonds Bisdom, M. 8) van 1574, 1589, 1592 tot 1597 (vanaf 1589), gehouden door *Kristofoor Spitaels of Spitalis,* pastoor te Nederbrakel; van 1598 tot 1610 door *magister Henricus Cuelens,* S.T.B., pastoor te Geraardsbergen; van 1610 tot 1616 door *magister Kristianus de Cuyper of Cuperus,* pastoor te Moerbeke; van 1617 tot 1642 door *Petrus van der Schueren,* pastoor van Meerbeke. Er zijn geen dekanale bezoeken voor de jaren 1599 en 1600 en voor sommige parochies evenmin van 1598. Deze dekenij telde tot 1598 42 parochies en 4 afhankelijkheden (omstreeks 1592 kwam Massemen bij Ninove en Oombergen bij Geraardsbergen); in 1599 kwamen 12 parochies en 2 afhankelijkheden van Ninove onder Geraardsbergen, terwijl 19 parochies en 1 afhankelijkheid aan de dekenij Oosterzele werden afgestaan, zodat de dekenij Geraardsbergen nog 34 parochies en 5 afhankelijkheden telde.

De dekanale bezoeken van **het distrikt Ninove** (Ra. Gent, fonds Bisdom, M. 9) (met 37 parochies) van 1574, gehouden door *Adriaan van de Poele,* pastoor te Herzele; van 1592 tot 1596 door *Petrus Rocquetius,* pastoor te Oordegem. De dekenij ontstond in 1573 en verdween in 1596 (3).

De dekanale bezoeken van **het distrikt Oordegem** (Ra. Gent, fonds Bisdom, M 12), dat werd opgericht in 1614 en alsdan 28 parochies en 4 hulpkerken (« appendix ») telde. In 1625 en 1626 werden er nog enkele parochies aan toegevoegd, terwijl een paar naar een ander distrikt overgingen. De eerste deken was *Rumoldus Soetemonts,* pastoor te Oordegem, die beide opdrachten vervult tot 1653.

De dekanale bezoeken van **het distrikt Oosterzele** (Ra. Gent, fonds Bisdom, M. 10), dat tot stand kwam in 1596 en bleef bestaan tot 1613. Van 1599 tot 1603 was hier deken *Matthias der Lindius,* van de Teutoner orde, pastoor te Massemen; van 1604 tot 1606 *Joannes Longonius,* pastoor te S.-Lievens-Houtem en deservitor te Hillegem; van 1608 tot 1611 *Joannes Silvostius,* pastoor te S.-Lievens-Houtem; in 1612 en 1613 *Lambertus Stalins,* S.T.B., kloosterling van S. Pieters-

(1bis) Was reeds deken in 1586, zoals blijkt uit de H. Geestrekeningen van 1587 en 1589 van Lede (Gemeentearchief, Lede).

(2) Een verslag van 1565 over Geraardsbergen zelf, vermeldt *Judocus Voncke,* als deken van dit distrikt (Ra. Gent, fonds Bisdom, M. Geraardsbergen).

(3) Cfr. **Jos. de Potter,** *De Dekenij Ninove op 't einde der XVIe eeuw.* Gent, 1945. — Een verslag van 1574 aan « *Van de Poele,* decanus christianitatis Ninovensis » komt reeds voor in het bundel van Heldergem (Ra. Gent, fonds Bisdom, M. 59).

abdij te Gent, pastoor te Merelbeke. De dekenij telde 34 parochies en 4 hulpkerken.

De dekanale bezoeken van **het distrikt Ronse** (Ra. Gent, fonds Bisdom, M. 14, 15) van 1569 (zeer verzorgd en volledig), gehouden door *magister Joannes Hauchin(us)* (4), die van 1583 tot 1589 aartsbisschop was van Mechelen; van 1572, 1575 door *Jacobus Bleekerius of de Bleekere,* pastoor te Volkegem; van 1592 door *Daniël de Mene;* van 1593 tot 1618 door *magister Claudius Verrijdt,* pastoor te Oudenaarde, waarvan ons ook zeer verzorgde en volledige verslagen zijn bewaard; van 1619 tot 1625 door *Thomas Smolders,* pastoor van Mater. Van 1594 bleven geen dekanale bezoeken bewaard; voor 1620 slechts een fragment (1 fasc. van 2). Deze dekenij telde tot 1592 38 parochies (daarna nog 36) en 1 hulpkerk.

De dekanale bezoeken van **het distrikt St.-Lievens-Houtem** (Ra. Gent, fonds Bisdom, M. 11), dat slechts een kort bestaan kende en waarvan de parochies toen deel uitmaakten van het bisdom Gent (5), van 1613 tot 1625. Slechts 3 dekanale bezoeken bleven bewaard. Eén van omstreeks 1615 (zeer slordig, waarbij de deken vragen stelt, die een vermoedelijk negatief antwoord verwachten) en twee van 1619 en 1624, wanneer *M. Goethals* deken was van 9 parochies en 2 afhankelijkheden.

De dekanale bezoeken van **het distrikt St.-Pieters-Leeuw** (Arch. van het aartsbisdom Mechelen, Visitationes Decanales, nrs. 174, 203, 204), waartoe vanaf 1597 Borchtlombeek en Lieferinge behoorden, tot 1599 opgemaakt door *Henricus Rovenius,* verder door *Godefridus Gestelius,* en vanaf 1616 door *Joannes de Pape,* allen pastoors van St.-Pieters-Leeuw.

De dekanale bezoeken van **het distrikt Pamele-Oudenaarde,** eveneens bisdom Gent, waarvan slechts dekanale bezoeken bewaard bleven vanaf 1609 en later, met grote leemten. Deken was toen *Judocus Silvius* (tot 1619). Slechts één enkele parochie uit het land van Aalst komt hierin voor, nl. Gavere (1609), dat vanaf 1614 deel uitmaakt van de dekenij Oordegem.

In het fonds van **de Rekenkamer** komen de rekeningen voor van de opbrengst der verbeurdverklaarde goederen.

Voor de stad en het distrikt **Aalst** werden drie rekeningen opgemaakt door Adriaan de Pape, z. Hendrik, over 1567-1572 (nrs. 18774-18776).

Voor het distrikt **Aalst, Ninove** en **het land van Rotselaar,** de rekeningen van 1573-1576, opgemaakt door Geraard Huerebloc, z. Louis (nrs. 18777-18779).

Voor de stad en het distrikt **Geraardsbergen** maakte Henri de Hoves 6 rekeningen op, van 1567-1574 (nrs. 18899-18904).

Voor de streek van **Ronse** bezitten wij 4 rekeningen van Jan Du Jardin voor 1567-1574 (nrs. 18942-18945).

---

(4) « *Magister Johannes Haussin* », kanunnik en deken van het kolegiaal kapittel van S. Hermes te Ronse, werd op 23 maart 1568 door kardinaal Granvelle tot aartspriester-deken van het distrikt Ronse benoemd (Ra. Gent, fonds Bisdom, M. Ronse).

(5) Cfr. Land van Aalst, jg. X, 1958, nr. 6.

Voor hetzelfde distrikt **Ronse** komen verder 8 rekeningen voor van Tilman Suycken, voor de jaren 1581-1593 (nrs. 19065-19072). In deze reeks wordt in de rekening van het jaar 1581 (nr. 19065) aangegeven waarheen de gevluchten zich hebben begeven.

In het fonds van **de Raad van Beroerte** komt in nr. 60 een verslag voor, opgemaakt op 12 oktober 1567, over de beeldenstorm te Ronse, waarbij het magistraat zijn beleid tracht te verrechtvaardigen.

HET BEHANDELD GEBIED.

Hierna volgt de alfabetische lijst van de **behandelde parochies,** met opgave van de dekenijen tot dewelke zij achtereenvolgens behoorden. Dusdanige voorstelling werd verkozen boven een opsomming van de parochies bij ieder van de distrikten, ten einde meer overzicht en klaarheid te hebben. De volgende afkortingen worden hierbij gebruikt. Dekenij Aalst = A., Geraardsbergen = G., Ninove = N., Oordegem = Or., Oosterzele = O., Ronse = R., St.-Lievens-Houtem = H.

Aalst (A.), Aaigem (1576, 1582 N., 1600- A.), Amengijs (R.), Appels (A.), Appelterre (N., 1598- G.), Aspelare (N., 1598- G.), Baaigem (1574, 1589-1597 G., 1599-1613 O., 1614- Or.), Baardegem (A.), Balegem (N., 1599-1613 O., 1614- Or.), Bambrugge (A.), Bavegem (1575, 1592-1597 A., 1599-1613 O., 1614-1624 H.), Beerlegem (R.), Berchem (R.), Borchtlombeek (N., 1596- St.-Pieters-Leeuw), Borsbeke (A.), Bottelare (1574, 1589-1597 G., 1599-1613 O., 1614- Or.), Breivelde (cfr. Grotenberge), Burst (A.), Deftinge (G.), Denderhoutem (N., 1600-1624 A., 1625- G.), Denderleeuw (N., 1598- A.), Denderwindeke (N., 1598- G.), Dikkele (1575, 1592-1597 R., 1599-1613 O., 1614- Or.), Dikkelvenne (R.), Edelare (R.), Eichem (cfr. Appelterre), Elene (1574, 1589-1597 G., 1599-1613 O., 1614- Or.), Elst (R.), Ename (R.), Erembodegem (A.), Erondegem (A.), Erpe (A.), Erwetegem (1574, 1589-1597 G., 1599-1613 O., 1614- Or.), Etikhove (R.), Gavere (1609 Pamele, 1614-1624 Or.), Gentbrugge (1614-1624 H.), Geraardsbergen (G.), Gijzegem (A.), Gijzenzele (N., 1599-1613 O., 1614-1624 H.), Godveerdegem (1574, 1589-1597 G., 1599-1613 O., 1614- Or.), Goeferdinge (cfr. Overboelare), Gontrode (N., 1599-1613 O., 1614-1624 H.), Grimminge (G.), Grotenberge (= Breivelde) (1604-1613 O., 1614- Or.), Haaltert (A.), Heldergem (N., 1599- A.), Hemelveerdegem (G.), Herdersem (A.), Hermelgem (cfr. Nederzwalm), Herzele (1592-1596 N., 1599-1613 O., 1614- Or.), Hillegem (N., 1599-1613 O., 1614- Or.), Hofstade (A.), Hundelgem (1575, 1592-1597 R., 1599-1613 O., 1614- Or.), Iddergem (N., 1599- A.), Idegem (G.), Impe (A., 1626- Or.), Kerkem (R.), Kerksken (A.), Kwaremont (R.), Landskouter (N., 1599-1613 O., 1614 Or., 1615-1624 H.), Lede (A.), Leeuwergem (1574, 1589-1597 G., 1599-1613 O., 1614- Or.), Lemberge (1574, 1589-1597 G., 1599-1613 O., 1614-1624 H.), Letterhoutem (N., 1599-1613 O., 1614- Or.), Leupegem (R.), Liedekerke (N., 1599- A.), Lieferinge (N., 1596- St.-Pieters-Leeuw), Maarke (R.), Massemen (1574, 1589 G., 1592-1596 N., 1599-1613 O., 1614-1625 Or.), Mater (R.), Meerbeke (N., 1599- G.), Meilegem (1592- R.), Melden (R.), Meldert (A.), Melle (N., 1599-1613 O., 1614-1624 H.), Melsen (Deinze, 1614-1624 Or.), Mere (A.), Merelbeke (1574, 1589-1597 G., 1599-1613 O., 1614-1624 H.), Mespelare (A.), Michelbeke (R.), Moerbeke (G.), Moorsel (A.), Moortzele (1574, 1589-

1597 G., 1599-1613 O., 1614- Or.), Munkzwalm (R.), Munte (1574, 1589-1597 G., 1599-1613 O., 1614- Or.), Nederboelare (G.), Nederbrakel (G.), Nederename (R.), Nederhasselt (cfr. Aspelare), Nederzwalm (R.), Neigem (N., 1599- G.), Nieuwenhove (G.), Nieuwerkerken (A.), Ninove (N., 1598- G.), Nukerke (R.), Okegem (N., 1598- A.), Onkerzele (G.), Oombergen (1576 N., 1594-1597 G., 1599-1613 O., 1614- Or.), Oordegem (1574 A., 1592-1598 G., 1599-1613 O., 1614- Or.), Oosterzele (N., 1599-1613 O., 1614-1624 H.), Opbrakel (G.), Ophasselt (G.), Orroir (cfr. Amengijs), Ottergem (cfr. Erondegem), Oudegem (A.), Outer (N., 1598- G.), Overboelare (G.), Parike (G.), Paulatem (R.), Pollare (N., 1598- G.), Ressegem (N., 1599- A.), Roborst (R.), Ronse (R.), Rozebeke (R.), Rozenaken (R.), Schelderode (1574, 1589-1597 G., 1599-1613 O., 1614- Or.), Scheldewindeke (1574, 1589-1597 G., 1599-1613 O., 1614- Or.), Schendelbeke (G.), Schorisse (R.), Semmerzake (1574, 1589-1597 G., 1599-1613 O., 1614- Or.), Serskamp (A., 1625- Or.), St.-Antelinks (N., 1598- G.), St.-Blasius-Boekel (R.), St.-Denijs-Boekel (G.), St.-Goriks-Oudenhove (1574, 1589-1597 G., 1599-1613 O., 1614- Or.), St.-Kornelis-Horebeke (R.), St.-Lievens-Esse (N., 1598- G.), St.-Lievens-Houtem (N.. 1599-1613 O., 1614-1624 H.), St.-Maria-Horebeke (R.), St.-Maria-Latem (R.), St.-Maria-Oudenhove (G.), St.-Maria-Lierde (G.), St.-Martens-Lierde (G.), Smeerebbe (G.), Smetlede (cfr. Oordegem), Steenhuize (cfr. St.-Lievens-Esse), Strijpen (1574, 1589-1597 G., 1599-1613 O., 1614- Or.), Teralfene (A.), Velzeke (1574, 1589-1597 G., 1599-1613 O., 1614- Or.), Viane (G.), Vlekkem (A.), Vlierzele (1575, 1592-1597 A., 1599-1613 O., 1614-1624 H.), Vloerzegem (G.), Volkegem (R.), Voorde (N., 1598- A.), Vurste (1574, 1589-1597 G., 1599-1613 O., 1614- Or.), Waarbeke (G.), Wanzele (A.), Wassene (cfr. Melsen), Welden (R.), Welle (A.), Westrem (N., 1599-1613 O., 1614- Or.), Wichelen (A.), Wieze (A.), Wijlegem (R.), Woubrechtegem (N., 1599-1624 A., 1625- G.), Zandbergen (N., 1598- G.), Zarlardinge (G.), Zegelsem (R.), Zonnegem (A.), Zottegem (1574, 1589-1597 G., 1599-1613 O., 1614- Or.), Zulzeke (R.). — Ruien (6) bezat geen eigen kerk. Orroir bleef deel uitmaken van het aartsbisdom Kamerijk.

* * *

Voornoemde parochies behoren tot het Land van Aalst, op uitzondering van Appels en Oudegem, die tot het Land van Dendermonde behoren, maar ten zuiden van de Schelde en ten westen van de Dender gelegen zijn; ten oosten van de Dender liggen Wieze en Moorsel (beide ten dele deeluitmakend van Dendermonde-kapittel). Het Land van Ronse behoorde tot de betwiste gebieden, die wel deel uitmaakten van het graafschap Vlaanderen, maar evenals Ninove een speciale plaats innamen in het Land van Aalst (7).

Baardegem en Meldert (beide in het marktgraafschap Asse) en Meerbeke, welke nu deel uitmaken van het arrondissement Aalst, behoorden tot het hertogdom Brabant, terwijl Borchtlombeek, Liedekerke en Teralfene tot bij het einde van het Oude Regime deel uitmaakten van het Land van Aalst.

---

(6) Ruien maakte tot begin van de 18e eeuw deel uit van de parochie Berchem (Ra. Gent, fonds Bisdom, M. 126).

(7) Cfr. Land van Aalst, jg. I, 1949, nr. 1, blz. 1 en v.

DE BEHANDELDE PERIODE.

Deze studie wordt beperkt tot de periode 1550-1621.

Als aanvang werd ± 1550 gekozen, omdat wij slechts vanaf 1555 — en in de meeste gevallen slechts van 1574 — over dekanale bezoeken beschikken, met een leemte van minstens 15 jaar (1575-1591), ten gevolge van het gewapend konflikt.

Het werk loopt tot 1621, met de dood van aartshertog Aalbrecht, en het einde van het Twaalfjarig Bestand. De regering van Aalbrecht en Isabella, en de vrede die heerste van 1609 tot 1621, heeft immers een belangrijke rol gespeeld in de Katolieke Restauratie, die in 1621 zowel materieel als moreel reeds de weg opging van een nieuwe bloeiperiode. In 1620 overleed aartsbisschop Matthias van den Hove, die de grondslag heeft gelegd van een degelijke hervorming, waarop zijn opvolger Jaak Boonen (1621-1655) zal verder bouwen.

EERSTE DEEL

Toestand vóór de toepassing van de besluiten van het Koncilie van Trente

INLEIDING.

Dat in het midden van de 16e eeuw — en ook reeds een lange periode daarvoor — de kerkelijke tucht in de geestelijke stand (van hoog tot laag) veel te wensen overliet, kan niet worden ontkend. Konkubinaat, simonie, niet-resideren en drankmisbruik waren zeer verspreid. Deze misbruiken veroorzaakten bij de bevolking een begrijpelijk gebrek aan eerbied voor de geestelijkheid, naast een grote onwetendheid en een daarmee gepaard gaande onverschilligheid tegenover de godsdienst.

Werd de krisis, die de Kerk door elkaar zou schudden, niet voorzien (1), toch waren alle elementen hiertoe aanwezig, zodat slechts de vonk ontbrak, die weldra het Westen zou beroeren en waarbij slechts op het nippertje onze gewesten voor de Katolieke Kerk werden gered, aanvankelijk meer dank zij het gewapend optreden van het burgerlijk gezag, als ten gevolge van het intens tot weerstand bereid geloofsleven zelf van onze Vlaamse mensen.

Deze periode zal noodgedwongen somber zijn, niet vrij van ergernis bij die welke de verantwoordelijkheid droegen voor de zielen. Bij de kudde, ten gevolge van de onwetendheid, zal worden vastgesteld, enerzijds een grote onverschilligheid, anderzijds een afwijking van de ware godsdienstzin voor allerlei bijkomstigheden.

---

(1) **E. de Moreau,** o.c., IV, blz. 386.

EERSTE HOOFDSTUK

HET PATRONAATSRECHT

De bezitter van een patronaat had het recht zo niet de pastoor van een parochie of de kapelaan van een kapelanie te benoemen, toch de benoeming aan de bisschop voor te dragen. Tot bij de toepassing van de besluiten van Trente was de macht van de schenker (meestal *collator* genoemd) omzeggens onbeperkt. Praktisch koos en duidde hij de pastoor of kapelaan aan, die bij de benoeming verplicht was aan de kollator een vergoeding te betalen. Hiermee was zeer dikwijls simonie of het verkopen van een geestelijk ambt verbonden.

Dit patronaatsrecht was — na uit de handen van leken te zijn onttrokken geworden, ingevolge de strijd van Gregorius VII — overgegaan op de kapittels en de abdijen.

Buiten deze waren nog enkele parochies afhankelijk van een « persona personatus » of persoon, die een geestelijke was, maar meestal de priesterwijding niet had ontvangen, doch niettemin met een pastorij werd bedeeld. Hij was een beneficiant of iemand die de inkomsten van de parochie opstreek « sine cura animarum » « zonder zielenlast » (1). In de pastoorstaak liet hij zich vervangen door een echt pastoor, waarvan hij de kandidatuur voordroeg.

Spijts de vroegere kerkelijke verordeningen was het patronaat van een vijftal parochies van het Land van Aalst in handen gebleven van leken, die vrijelijk over de inkomsten van de kerk beschikten en hun pastoor verkozen. Om evenwel aan de kerkelijke straffen te ontsnappen, vond het beheer van deze parochies plaats door bemiddeling van een geestelijke. Deze parochies zijn Zottegem (graaf Egmont), Pollare en Meerbeke (de heer van Wedergraat), Nederboelare (de plaatselijke heer) en St.-Maria-Oudenhove (de aartshertog).

Hierna volgt de lijst van de verschillende instellingen, die over een patronaatsrecht beschikken, met de vermelding van de parochies (en aangifte van de patroonheilige) waarop het patronaatsrecht zich uitstrekte.

O.L. Vrouwabdij van Affligem (2) :

Baardegem (1181), S. Margriet. — Elene, O.L. Vrouw. — Erembodegem (1117), O.L. Vrouw. — Herdersem, O.L. Vrouw. — Meilegem, S. Maarten. — Meldert (1181), S. Walburga. — Moorsel (1218), S. Maarten. — Oordegem (3), S. Maarten. — Smetlede,

(1) **J. Verbesselt,** *Het Parochiewezen in Brabant tot het Einde van de 13e eeuw.* Zoutleeuw, 1950. blz. 271, 272.

(2) Benediktijnerabdij gesticht in 1083. Bij de oprichting van het aartsbisdom Mechelen, in 1559, kwamen deze parochies onder de bevoegdheid van de aartsbisschop, ter oorzake van de vereniging van de abdij met het aartsbisdom.

(3) Het altaar van Oordegem werd in 1206 geschonken aan Walterus van Belle, die hieraan verzaakt ten voordele van de abdij van Affligem in 1218 (Ra. Gent, fonds Bisdom, M. 107).

S. Veerle of Pharaïldis. — Teralfene, S. Jan. — Welle, S. Pieter. — Wieze (1105), S. Salvator of H. Verlosser.

Abdij van Anchin (4) :
Aaigem, S. Bavo. — Dikkelvenne, S. Pieter. — Hermelgem (5), S. Mattheus.

S. Michielsabdij te Antwerpen (6) :
Westrem (1246), S. Maarten.

Abdij van S. Maartensberg te Doornik :
St.-Martens-Lierde, S. Maarten.

Abdij van Beaupré te Grimminge (7) :
Grimminge, Moeder Gods. — Zandbergen, O.L. Vrouw.

Abdij van S. Ghislain te Celles-bij-Bergen (8) :
Herzele (1147) (9), S. Maarten. — Oombergen (1147), S. Maarten. — Ressegem (1147), S. Mauritius en Gezellen.

Abdij van Dielegem (10) :
Denderleeuw (1147), S. Amand (11).

Abdij van Drongen (12) :
Serskamp (13), S. Denijs. — Zonnegem, S. Stefaan.

Abdij van S. Salvator te Ename (14) :
Baaigem, S. Bavo. — Edelare (1115), S. Maarten. — Ename (1115) (15), S. Laurentius, — Lemberge, S. Aldegundis. — Leupegem (1115), S. Amand. — Melsen, S. Stefaan. — Moortzele, S. Amand. — Nederename (1115), S. Vedastus. — Oosterzele, S. Gengulfus. — Opbrakel (1115), S. Maarten. — Semmerzake (16), S. Pieter. — St.-Blasius-Boekel, S. Bavo (17). — St.-Maria-Horebeke (1115), O.L. Vrouw. — Volkegem (1115), S. Maarten. — Welden (1115), S. Maarten.

S. Pietersabdij te Gent (18) :
Bottelare (1108) (19), S. Maarten. — Dikkele (1152), S. Pieter (20).

---

(4) Benediktijnerabdij te Pecquencourt (Dowaai), gesticht in 1079, tot 1792.
(5) « Patronus est S. Mattheus et lateralis patronus est S. Blasius » (1622, 1623).
(6) Premonstratenserabdij in 1124 gesticht te Antwerpen.
(7) Vrouwenabdij *(de Bello prato)* van de orde van Citeaux, gesticht in 1228.
(8) Benediktijnerabdij, gesticht o. 649.
(9) Patronus S. Joannes-Baptista (1608).
(10) In 1095 gesticht te Jette als een klooster van Reguliere Kanunniken van de H. Augustinus, werd in 1140 een Norbertijnerstichting.
(11) Oorspronkelijk toegewijd aan O.L. Vrouw.
(12) Abdij van de orde van Premonstreit.
(13) In 1574 staat als patroon de abdij van Ninove aangegeven.
(14) Benediktijnerabdij, gesticht in 1063, tot 1796.
(15) Wordt in de dekanale bezoeken steeds genoemd *Eename Superius.*
(16) Werd in 977 aan S. Pietersabdij te Gent geschonken.
(17) Vanaf 1619 staat S. Blasius aangegeven als patroonheilige.
(18) Benediktijnerabdij op de Blandinusberg te Gent, gesticht o. 630.
(19) In 1565 verklaart de pastoor van Schelderode dat Bottelare steeds een sukkursaal geweest is van Schelderode, waarvan het op verzoek van de heer werd afgescheiden (Ra. Gent, fonds Bisdom, M. 122).
(20) « Altare de Dicla » (1152). Patroon : S. Antonius en S. Pieter (1597, 1599, 1613), S. Antonius (1608).

— Hillegem (1108) (21), S. Bartholomeus. — Idegem (964), S. Pieter. — Leeuwergem (1150), S. Amand. — Letterhoutem (1108) (22) (1140) (23), S. Kornelius. — Mater (1108) (24), S. Maarten. — Merelbeke (1108) (25), S. Pieter. — Munte, S. Bonifatius. — Roborst (1145) (26), S. Denijs. — Rozebeke (1108) (27), O.L. Vrouw. — Schelderode, S. Maarten. — Smeerebbe (1183) (28), S. Amand. — Steenhuize (1148) (29), Moeder Gods. — Vloerzegem (1148), S. Mattheus. — Wijlegem (1197) (30), S. Margareta. — Woubrechtegem (1183) (31), S. Maarten.

S. Adriaansabdij te Geraardsbergen (32) :

Aspelare (1118) (33), S. Amand. — Denderhoutem (1096) (34), S. Amand. — Erondegem (1108) (35), S. Pieter. — Geraardsbergen (1081) (36), S. Lucas (37). — Heldergem (1096), S. Amand. — Hemelveerdegem (1108) (38), S. Jan de Doper. — Iddergem (1096), S. Amand. — Impe (1108) (39), S. Denijs. — Nederhasselt (1118) (40), S. Amand. — Okegem (1096) (41), O.L. Vrouw. — Onkerzele (1149) (42), S. Maarten. — Ottergem (1108), S. Paulus. — St. Maria-Lierde (1108), O.L. Vrouw (43).

S. Pietersabdij te Hasnon (44) :

Velzeke, S. Maarten.

---

(21) « Altare de Hillengem » (Ra. Gent, fonds S. Pietersabdij, nr. 93 : Cartularium).
(22) « Altare de Holthem » (Cartul.).
(23) « Altare de Holthem ».
(24) « Altare de Materna » (Cartul.).
(25) « Altare scilicet de Merlebecca cum appenditiis suis Rothen et Botelar » (Cartul.).
(26) « Altare de Bost cum appenditiis suis ».
(27) « Altare de Boshut, cum appendicio suo Rosbecca (Cartul.).
(28) « Altaria de Smeirhebba, de Hedenghem et de Woubrecheghem cum eorum appenditiis ».
(29) « Altare de Stenhusen cum appenditio suo Florsegem ».
(30) « Altaria... de Willengem, de Wolbrechdengen... confirmamus ».
(31) « Altaria... de Woubrechenghem... ».
(32) Benediktijnerabdij naar Geraardsbergen van Dikkelvenne overgeplaatst vóór 1080.
(33) « Altare de Asplar cum appenditio suo Hallut » (Ra. Gent : fonds S. Adriaansabdij : Cartularium, nr. 220).
(34) « Altare videlicet de Houthem cum appenditiis suis Heldreghem et Ydrighem » (Cartul.).
(35) « Altare de Erondinghem cum appenditiis suis Ympe et Octringhem » (Cartul.).
(36) « Altare de Huneghem cum appenditiis suis » (Cartul.) « ...eodem scilicet Geraldimontem et Boular ».
(37) « in parochiali templo patronus est S. Lucas » (1589, 1592); « ecclesia quia est parochialis et matrix ecclesiarum totius oppidi » (1602); « ecclesia parochialis S. Bartholomeii » (1598).
(38) « Altare de Ymelverdinghen » (Cartul.).
(39) Impe, evenals Ottergem, was in 1150 een afhankelijkheid van Erondegem (Ra. Gent : fonds S. Adriaansabdij, Cartul., nr. 220).
(40) In 1613 wordt de abt van Ninove als patroon genoemd.
(41) « Altare de Ockinghem » (Cartul.).
(42) « capellam de Onkerzele » (Cartul.).
(43) « Altare de Lirda » (Cartul.). Vanaf 1616 staat S. Maria-Magdalena als patrones aangegeven.
(44) Benediktijnerabdij gesticht o. 670 te Hasnon, bisdom Atrecht.

S. Pietersabdij te Honnecourt (45) :

Deftinge, S. Ursmarus. — Ophasselt, O.L. Vrouw. — Outer, S. Amand.

Abdij van Ghislenghien (46) :

Viane, S. Amand.

Abdij van S. Aubert te Kamerijk (47) :

Gavere, S. Amand.

Abdij van de H. Augustinus te Kamerijk (48) :

Erpe (1214), S. Maarten.

Abdij van het H. Graf te Kamerijk (49) :

Goeferdinge, S. Bavo. — Nieuwenhove (1090), O.L. Vrouw. — Overboelare, S. Aldegundis. — Waarbeke, S. Amand.

Abdij van S. Lambert te Liessies (50) :

Etikhove, S. Britius. — Maarke, S. Eligius.

S. Pietersabdij te Lobbes (51) :

Parike, S. Lambertus. — Zarlardinge, O.L. Vrouw. — Zegelsem, S. Ursmarus.

O.L. Vrouwabdij te Mont-S.-Martin, nabij Kamerijk (52) :

Breivelde (= Grotenberge) (1162), S. Pieter. — Erwetegem, S. Pieter. — St.-Goriks-Oudenhove, S. Gorik. — Strijpen (1162), S. Andreas.

S. Korneliusabdij te Ninove (53) :

Borchtlombeek, S. Amand. — Herlinkhove (54), S. Amand. — Liedekerke (1147), S. Niklaas (55). — Ninove (1139), O.L. Vrouw (56). — Voorde (57), S. Pieter.

---

(45) Abdij van Benediktinessen, gesticht omstreeks 691, hersticht in 911, te Honnecourt op de Schelde (arrond. Kamerijk, kanton Marcoing).

(46) Abdij van Benediktinessen, gesticht te Ghislenghien, kanton Aat.

(47) Benediktijnerabdij.

(48) O.L. Vrouwabdij van Prémy, bij Kamerijk, gesticht omstreeks 1185 op het grondgebied van Fontaine-Notre Dame (afhankelijkheid van Cantimpré), werd deze vrouwenabdij einde van de 16e eeuw overgebracht naar Kamerijk.

(49) Benediktijnerabdij « du Saint-Sépulcre » gesticht in 1064.

(50) Benediktijnerabdij, gesticht o. 764, in het bisdom Kamerijk, tot 1791.

(51) Benediktijnerabdij, gesticht o. 653.

(52) « Abbas montis S. Martini in Francia » (1599); « ...nabij Kamerijk » (1613).

(53) Premonstratenzerabdij, gesticht in 1137, tot 1796.

(54) Werd bij keizerlijk besluit van 12.7.1807 als gemeente afgeschaft en het grondgebied verdeeld onder de omliggende gemeenten, terwijl de parochie hetzelfde lot onderging bij beslissing van Mgr. M. de Broglié van 6.5.1808.

(55) In de dek. bez. van 1600 en 1605 wordt S. Michaël als patroonheilige genoemd. — Vroeger toegewijd aan de H. Drievuldigheid en O.L. Vrouw (1092).

(56) In 1576 wordt de patroon van de abdij, S. Kornelius, als titularis aangegeven.

(57) Werd in 1162 aan de abdij te Mont-S.-Martin geschonken.

Abdij van Saint-Amand-en-Pévèle (58) :

Schorisse, S. Pieter.

Abdij van S.-Thierry bij Reims (59) :

Berchem, O.L. Vrouw (60). — Kwaremont, S. Amand.

Abdij van O.L. Vrouw van Vicoigne (61) :

Denderwindeke, S. Pieter.

O.L. Vrouwabdij te Vorst (62) :

Bambrugge (1117), S. Maarten. — Borsbeke, S. Antonius. — Burst, S. Maarten. — Moerbeke (1164), O.L. Vrouw. — Vlekkem (1117), S. Lambertus. — Vurste (63), S. Maarten.

S. Maartenskapittel te Aalst (64) :

Aalst, S. Maarten. — Haaltert, S. Gorik. — Kerksken, S. Maarten.

S. Baafskapittel te Gent (65) :

Bavegem (976), S. Wilgefortis alias S. Onkomena (66). — Gijzenzele (976), S. Bavo. — Godveerdegem (1176), S. Paulus. — Gontrode (1019-1030), S. Bavo. — Landskouter (976), S. Agata. — Munkzwalm (976), S. Mattheus. — St.-Denijs-Boekel (1108), S. Denijs. — St.-Lievens-Esse (1125), S. Maarten (67). — St.-Lievens-Houtem (976), S. Lieven (68). — St. Maria-Latem (1176), O.L. Vrouw. — Vlierzele (976), S. Fledericus (69).

H. Kruiskapittel te Kamerijk (70) :

Balegem, S. Maarten. — Beerlegem, S. Andreas. — Paulatem, S. Gengulfus. — Schendelbeke, S. Amand.

---

(58) Benedikijnerabdij in het bisdom Doornik, gesticht in 639.

(59) Benedikijnerabdij « in monte aureo propre Remos ».

(60) Vanaf 1618 wordt de titelheilige aangeduid als « B. Maria ad Scaldim ».

(61) Norbertijnerabdij, gen. Case-Dieu, gesticht op de gemeente Raismes, arrondissement Valencijn, omstreeks 1125.

(62) Abdij van de Benediktinessen, gesticht o. 1100, tot 1796. Van priorij, in 1239 verheven tot abdij.

(63) De kerk van Vurste was begin van de 14° eeuw, en nog in 1574, in het bezit van de abdij van Denain; in 1599 en 1613 staat aangegeven « onbekend »; gedurende de 17° eeuw in het bezit van de abdij van Vorst.

(64) Kapittel in 1046 gesticht te Haaltert en in 1496 overgebracht naar Aalst, tot 1796.

(65) Dit kapittel kwam tot stand, bij de opheffing van de S. Baafsabdij, in de voormalige S. Janskerk te Gent. Van bij het tot stand komen van het bisdom Gent deed de bisschop de benoemingen op deze parochies.

(66) « appendix filialis ecclesia Baveghem... patrona nuncupatur sancta Maria » (1565) (Ra. Gent, fonds Bisdom, M. 146). In 1613 staat als patroonheilige aangegeven S. Bavo.

(67) « cura in Escha sancti Martini ceu ut communiter Livini (Ra. Gent, fonds Bisdom, M. 132, 1565).

(68) Als patroonheilige wordt passim S. Lieven genoemd, o.m. in 1576 staat S. Michaël vermeld.

(69) S. Fledericus (1608, 1614), S. Fredericus (1613), S. Baafs (1565, 1625), S. Maarten (1599). In 1545 werd het feest van S. Fledericus ingesteld door de suffragaan-bisschop van Kamerijk, Martinus Cuperius, op 13 september, onder grote volkstoeloop. Dit feest werd gevierd tot 1752 in plaats van de patroon S. Baafs (patronus primarius) (Ra. Gent, fonds Bisdom, M. 146).

(70) gesticht in de 11° eeuw.

O.L. Vrouwkapittel te Kamerijk (71) :

Lieferinge, O.L. Vrouw. — Melden, S. Maarten (72). — Mespelare, S. Aldegundis. — Nederzwalm (73), Allerheiligen. — Nieuwerkerken, O.L. Vrouw. — Nukerke, O.L. Vrouw. — Oudegem, O.L. Vrouw. — Scheldewindeke, S. Kristofoor. — St.-Kornelis-Horebeke (74), S. Kornelius. — Zulzeke, H. Kruis (75).

S. Geertruikapittel te Nijvel (76) :

Appelterre, S. Geertrui. — Eichem, S. Maarten (77). — St.-Antelinks (78), S. Geertrui. — Wichelen (1112), S. Geertrui (79).

S. Hermeskapittel te Ronse (80) :

Amengijs, S. Bavo. — Elst, O.L. Vrouw (81). — Hundelgem, S. Amand. — Kerkem, S. Pieter. — Michelbeke, S. Stefaan (82). — Nederbrakel, S. Pieter. — Ronse-S. Maarten, S. Maarten. — Ronse-S. Pieter, S. Pieter (83). — Rozenaken, S. Amand.

Kommendator van de Teutonerorde van Pitzenburg te Mechelen (84) :

Massemen, S. Maarten.

Proost van S. Jacobs in Koudenberg te Brussel (85) :

Neigem (1258), O.L. Vrouw (86).

Persona Personatus (87) :

Appels, S. Apollonia. — Gijzegem, S. Maarten. — Hofstade, O.L.

---

(71) gesticht in de 11e eeuw.

(72) « ecclesia parochialis S. Mariae Virginis » (1593, 1595, 1596), « est tamen celebris S. Martini memoria » (1595, 1596); « ecclesia parochialis sub titulo S. Martini, potius... Mariae » (1597); « patrona principalis B. V. Maria, secundarius S. Martinus » (1619-1625).

(73) Swalme omnium Sanctorum (passim).

(74) Hiervoor worden verschillende collators aangegeven: O.L. Vrouwkapittel te Kamerijk (1569, 1597, 1598), abt van Ninove (1614, 1619-25), zelfs, maar foutief in een lijst van 1597 de aartsbisschop van Mechelen.

(75) Eveneens als patroonheilige vermeld S. Jan evangelist (1572, 1575, 1597, 1598).

(76) Van 10e eeuw tot 1598.

(77) Eveneens als patroonheilige vernoemd S. Geertrui.

(78) S. Antelinus (1576).

(79) ecclesia B. Mariae Virginis (1565, 1589) (M. 166).

(80) Omstreeks 700 werd hier een benediktijnerabdij gesticht, die in 880 door de Noormannen werd verwoest, en slechts een eeuw later wordt hersteld met een kapittel van kanunniken.

(81) Naast O.L. Vrouw (1569, 1575, 1596, passim), S. Apollonia (1593, 1595, 1619-1625).

(82) Vanaf 1619 wordt S. Sebastiaan als patroonheilige aangegeven.

(83) « Ecclesia parochialis Sanctorum apostolorum Petri et Pauli, antiquissima ecclesia non solum totius districtus, sed pene totius flandriae, fundata a sancto Amando et est vetustior ecclesia collegiata S. Hermetis 264 annis » (1593, 1596, 1597).

(84) Kommanderie van de Teutonische Ridderorde te Mechelen.

(85) Orde van Reguliere Augustijner kanunniken, gesticht b. 13e eeuw.

(86) In 1576 S. Margareta, eveneens 1618. Dit houdt verband met de verplaatsing van de kerk.

(87) De persoon of « persona personatus », om de kerkelijke taal te gebruiken, is een geestelijke, al dan niet priester, aan wie de schenker van een parochie de pastoorstitel verleende, op dezelfde wijze als hij die verleende aan een echt pastoor, maar zonder de verplichtingen van deze. De persoon bezat het recht de kandidaat voor het pastoorschap voor te dragen.

Vrouw (88). — Lede, S. Maarten (88bis). — Melle, S. Maarten. — Mere, S. Bavo. — St.-Maria-Oudenhove (89), O.L. Vrouw. — Wanzele, S. Bavo.

Lekenpatronaat (90) :

De plaatselijke heer : Nederboelare, S. Macharius (91). — Zottegem (92), O.L. Vrouw.

De heer van Wedergraat : Meerbeke, S. Pieter (93). — Pollare (94), S. Kristofoor.

* * *

Van de 160 hierboven aangegeven bidplaatsen, zijn er 148 parochies en 12 (95) afhankelijkheden. Onder deze laatste zijn er drie (96), die dezelfde patroonheilige hebben als de parochiekerk, en worden dan ook buiten beschouwing gelaten, gezien de migratie te duidelijk is. Dertig of 18,7 % hebben S. Maarten als kerkpatroon; zesentwintig of 16,2 % Onze Lieve Vrouw; negentien of o. 12 % S. Amand; vijftien of o. 10 % S. Pieter; negen S. Bavo; vier S. Denijs; vier S. Geertrui; drie S. Aldegundis; drie S. Mattheus; drie S. Stefaan; twee S. Andreas; twee S. Bartholomeus; twee S. Kristofoor; twee S. Kornelius; twee S. Gengulfus; twee S. Gorik; twee S. Jan; twee S. Lambertus; twee S. Margriet; twee S. Paulus; twee S. Ursmarus; twee S. Walburga; één Allerheiligen! een S. Agata; één S. Antonius; één S. Apollonia; één S. Bonifatius; een S. Britius; één S. Eligius; één S. Fledericus; één het H. Kruis; één S. Laurentius; één S. Lieven; één S. Ma-

(88) Als patroonheilige wordt het H. Kruis aangegeven (1596-1623), en gedurende de 18e eeuw S. Kornelius.

(88bis) In de kerkrekeningen uit de 15e en 16e eeuw wordt O.L. Vrouw steeds als patroonheilige aangegeven; dit als gevolg van de bekende bedevaart alhier ter ere van de Nood Gods (Parochiaalarchief, Lede).

(89) Deze parochie komt eveneens voor als een lekenpatronaat, in het bezit van de aartshertog : « archidux confert personatus quem modo obtinet mag. Henricus Asbroeck » (1619).

(90) Het patronaat verleende het recht van presentatie (hier van de pastoor) en enkele andere voorrechten aan de kerkheren, met als tegenprestatie het verzaken aan hun eigendomsrechten.

(91) Er bestaat een strijd om het patronaat tussen de abt van S. Adriaan te Geraardsbergen en de heer van Boelare. — De kerk werd van 1573 tot 1618 niet als parochiekerk erkend, gezien haar jurisdiktie slechts het kasteel en een paar huizen omvatte. In haar rechten hersteld door aartsbisschop Matthias (Ra. Gent, fonds Bisdom, M. 96).

(92) Werd in 1162 geschonken aan de abdij van Mont-S.-Martin (M. 49).

(93) « Olim S. Petrus, nunc S. Berlindis » (1592).

(94) « Eccla Pollardica etiam hodie vocatur filia Meerbecana et pastoratus constituitur ex prebenda eccle Meerbecanae (dek. bez.).

(95) Bambrugge, afhankelijkheid van Burst; Bavegem, afh. van Vlierzele; Eichem, afh. van Appelterre; Grotenberge, afh. van Erwetegem; Herlinkhove, afh. van Ninove; Landskouter, afh. van Gijzenzele; Nederhasselt, afh. van Aspelare; Nieuwenhove, afh. van Waarbeke; Paulatem, afh. van Beerlegem; Smetlede, afh. van Oordegem; Wassen, afh. van Melsen; Wijlegem, afh. van Rozebeke (of vice versa ?).

(96) Grotenberge of Breivelde, afhankelijkheid van Erwetegem, heeft eveneens als patroon S. Pieter; Nederhasselt, afh. van Aspelare, heeft S. Amand en Bambrugge, afh. van Burst met S. Maarten als patroon.

charius; één S. Mauritius; één S. Niklaas; één S. Salvator; één S. Vedastus; één S. Veerle en één S. Wilgefortis.

Onder deze zijn er verscheidene patroonheiligen, die wijzen op de hoge ouderdom van de kerk, waarvan sommige teruggaan tot de Karolingische periode en zelfs nog ouder zijn, nl. het H. Kruis, S. Salvator, O.L. Vrouw, S. Pieter, S. Paulus en de andere apostelen, S. Stefaan, S. Joannes de doper, S. Maarten, S. Mauritius enz., naast de heiligen die bijgedragen hebben tot de kristianisatie van onze gewesten : S. Amandus, S. Bavo, S. Gorik, S. Ursmarus, S. Bonifatius, S. Vedastus enz. (97).

Vijf kerken hadden hun oudere parochietitel ter ere van O.L. Vrouw voor een andere patroonheilige verzaakt, nl. Bavegem, Denderleeuw, Liedekerke, Melden en Wichelen; St.-Lievens-Houtem had S. Michaël en Vlierzele S. Bavo door een lokale heilige vervangen. Die strekking komt later (vooral gedurende de 17e eeuw) nog voor, ten voordele van « noodheiligen ».

* * *

Het lekenpatronaat heeft blijkbaar langst vastgehouden aan zijn verworven benoemingsvoorrechten. De heer van Zottegem benoemde de pastoor aldaar (98) en de heer van Neigem deed hetzelfde wat de pastoor en de kanunniken van Meerbeke (1592) (99), evenals de pastoor van Pollare (100) betrof. In 1599 werden van de pastoor te Meerbeke aanstellingsbrieven vanwege de Curia geëist, vooraleer de zielenlast hem werd toevertrouwd, wat evenwel op een eenvoudig verzoek gewillig geschiedde.

---

(97) **J. Verbesselt,** o.c., blz. 133, 134.

(98) « Dominus comes Egmondanus, plenarium habens jurisdictionem. Est enim relatu pastoris ecclesia patromonialis » (1599).

(99) « pastor Schuraens habet litteras quidem collationis a Domino temporali in Neyghem; sed necdum litteras institutionis a R.D. Archidiacono. Iste enim D. temporalis sibi jus institutionis et introductionis usurpabat... » (1599).

(100) « pastor institutus et introductus per Dom. Temp., collator, qui non habet jus instituendi vel introducendi » (1599).

TWEEDE HOOFDSTUK

DE PASTOORS

1 §. Ontwikkeling en Vorming.

« Wanneer wij nagaan, welke opleiding de geestelijken in de zestiende eeuw hebben genoten, valt het meest op, dat de Kerk zich eigenlijk met die kwestie nauwelijks heeft bemoeid. Althans heeft zij geen scholen gesticht, speciaal en uitsluitend bestemd voor de opleiding van de seculiere clerus... » (1); « de overgrote meerderheid (van de seculiere geestelijkheid) was niet theologisch gevormd, ... ongetwijfeld was het peil van de ontwikkeling der geestelijken in het algemeen laag... » (2). Wat Post en Rogier schrijven voor Noord-Nederland geldt eveneens voor de Zuidelijke Nederlanden, wat ook Pater E. de Moreau op teologisch gebied aanvaardt (3).

Seminaries waren voor het Koncilie van Trente onbekend. Sommige geestelijken — die veelal in de kapittels terecht kwamen — studeerden aan de universiteiten, evenwel zonder geestelijke vorming. De dorpsgeestelijken studeerden meestal bij een pastoor, waarna een mild eksamen voor de wijdeling volstond. « De kennis der landgeestelijken beperkte zich tot het van buiten kennen en de zangwijze der psalmen, tot de verklaring van de gewone gebedsformules en den ritus, tot de techniek der liturgische functies en de berekening der kerkelijke feestdagen » (4).

Van de honderd tweeënvijftig parochies hier behandeld zijn er in 1569/74 eenendertig met een pastoor, die de titel draagt van « magister » (artium), wat wel op een meer dan gewone plaatselijke vorming wijst, maar absoluut niet op een teologische geschooldheid. Deze « magisters » komen voor : te Amengijs mag. Adrianus Daroise (1569), te Baaigem mag. Adrianus de Hamere (1574), te Berchem mag. Petrus de Rautre (1569), te Denderhoutem mag. Antonius van der Schore (1576), te Etikhove mag. Simon Bijns (1569), te Geraardsbergen mag. Petrus Stampius (1574), te Godveerdegem mag. Adrianus de Pretz (1574), te Heldergem mag. Georgius Staessens (1576), te Hemelveerdegem mag. Jacobus van der Smessen (1574), te Hillegem mag. Judocus de Dijn (1576), te Kerkem mag. Jacobus de Vos (1569), te Leupegem mag. Gerardus Becquaert (1572), te Meerbeke mag. Adam Poelmans (1576), te Meilegem mag. Egidius Prieels (1569), te Melden mag. Franciscus de Merlier (1569), te Merelbeke mag. Livinus Venneman (1574), te Nukerke mag. Joannes van Brantegem (1569), te Opbrakel mag. Martinus de Gheetere (1574), te Overboelare mag. Christianus

---

(1) **R.R. Post,** o.c., blz. 49.
(2) **L.J. Rogier,** o.c., blz. 40.
(3) « On répète (aussi) que le clergé était ignorant. Ici encore il faut se garder des généralisations... Cependant il faut avouer que l'ensemble du clergé rural ne se distinguait guère par sa science théologique. Comment en eût-il été autrement avec la formation qu'il recevait » (o.c., IV, blz. 388, 389).
(4) **Schörs,** blz. 30. in **J. de Jong,** o.c., II, blz. 146.

Prieels (1574), te Ronse S. Pieter in 1572 mag. Anthonius Fabri en in 1575 mag. Hercules Brugheman, die kanunnik werd te Aat, te Schelderode mag. Bartholomeus Bertins alias Reinerii (1574), te St.-Maria-Horebeke mag. Jacobus de Neve (1569), te St.-Maria-Lierde mag. Marcus Nevians (1574), te Volkegem mag. Jacobus de Bleeckere (1569), te Waarbeke mag. Joannes Borreman (1574), te Welden mag. Livinus de Haeyere (1572), te Wichelen mag. Petrus Moortgat (1574), te Woubrechtegem mag. Guilielmus van Yvendale (1576), te Zottegem mag. Joannes Willems (1574) en te Zulzeke mag. Joannes Loes (1569). Eén had een teologische vorming en droeg de titel van Bakalaureus in de Godgeleerdheid, nl. te Velzeke Gaspar van den Ouwenhove (1574).

Slechts een paar pastoors, nl. Kristofoor Spitals (5) van Nederbrakel en Joannes du Fonteyne (6) van Berchem kregen de melding « onvoldoende ». De eerste was pastoor sinds 1553 en zou deze taak waarnemen tot 1604.

2 §. **Residentie en Pastorie.**

In de periode vóór 1580 had nog elke parochie haar priester, en sommige zelfs meer, naar gelang het al dan niet bestaan van kapelanijen. Dit wil nochtans niet zeggen dat op ieder parochie een priester verbleef. Een van de grote tekorten was immers het niet-resideren of het niet bewonen van de parochie. Wat gold voor de pastoors, stelt men a fortiori vast voor de kapelanen. Voor deze laatste was in de meeste gevallen slechts de met de kapelanie verbonden prebende van belang, waarvan de verplichtingen of werden nagelaten of door een ander vervuld.

Volgens een dekanaal verslag van 1567, bewaard te Kamerijk (7), telde de dekenij Aalst veertien parochies (8) zonder pastorie, twintig (9) hadden er wel een, terwijl dertig (10) hieromtrent geen vermelding krijgen. In 1568 telde de dekenij Ronse zes (11) parochies

(5) « insufficiens scientiae, petit humiliter ab hoc onere absolvi » (1589).

(6) « non satis idoneus » (1575).

(7) **Chan. Reusens,** *Pouillé de l'Ancien Diocèse de Cambrai,* in *Analectes* pour servir à l'histoire écclesiastique de la Belgique, T. XXVIII, 1900, blz. 1-256.

(8) Gijzegem, Gijzenzele, Herzele, Leeuwergem, Letterhoutem, Mespelare, Oordegem, Oosterzele, Schelderode, Scheldewindeke, St.-Lievens-Houtem, Teralfene, Velzeke en Zottegem. — Evenals Appelterre (afgebrand in 1560) (1565), Oombergen (1565), Erembodegem (1565), Gijzegem (1565) en Vlierzele (1565).

(9) Aaigem, Appels, Baaigem, Balegem, Burst, Dikkele, Erondegem, Gentbrugge, Hillegem, Hundelgem, Lede, Massemen, Merelbeke, Munte, Nederzwalm, Semmerzake, Strijpen, Vlekkem, Wanzele en Wichelen.

(10) Beerlegem, Borsbeke, Bottelare, Dikkelvenne, Elene, Erembodegem, Erpe, Gavere, Gontrode, Haaltert, Hermelgem, Hofstade, Impe, Kerksken, Lemberge, Meilegem, Melle, Melsen, Mere, Moortzele, Nieuwerkerken, Oombergen, Oudegem, Ressegem, Serskamp, St.-Maria-Latem, Vlierzele, Welle, Westrem en Zonnegem. — Uit de pastorele verslagen van 1565 blijkt dat Borsbeke, Moortzele, Nieuwerkerken, Ressegem, St.-Lievens-Esse, Iddergem, Steenhuize, Smeerebbe, St.-Martens-Lierde, Voorde, Vurste, Welle, Westrem, Woubrechtegem, Viane, wel een pastorij hadden.

(11) Berchem, Ename, Ronse S. Pieter, Rozebeke, St.-Blasius-Boekel en St.-Maria-Horebeke.

zonder pastorie, negentien (12) met een pastorie en van drie (13) wordt niets aangegeven.

Uit de dekanale bezoeken van Aalst (1574), Geraardsbergen (1574), Ninove (1576) en Ronse (1569, 1572) blijkt, dat van de vierendertig plaatsen, waar in vorig dekanaal bezoek van de pastorie geen melding werd gemaakt, er eenentwintig (14) wel een hadden en negen (15) niet. Voor de overige — Gavere, Meilegem, Melsen — bezitten wij geen zekerheid.

Nog drie parochies (16), achteraf deeluitmakend van de dekenij Ninove, bezaten geen pastorie en werden in vorige dekanale bezoeken niet vermeld.

Men telde dus in totaal tweeëndertig parochies zonder pastorie. En toch blijkt de residentie beter onderhouden, dan men wel had kunnen verwachten. De deken van het distrikt Aalst, die op dat gebied zeer nauwkeurig is, geeft slechts één niet-residerende pastoor aan, nl. mag. Jacobus van der Smessen (1574), pastoor te Erembodegem, die de dienst aldaar verzekert door kapelaan Erasmus van den Abeele (die resideert), terwijl hijzelf een kanunnikaat bezit en resideert te Aalst (17). De voorganger van Laurentius Vrancx, als pastoor van Erondegem en Ottergem, was anderhalf jaar afwezig van zijn parochie (1574). De overige pastoors nemen hun residentieplicht waar. Voor het distrikt Ronse is de toestand wel iets minder gunstig. Desiderius Waalkins, pastoor te Edelare, woont te Oudenaarde (1569); mag. Simon Bijns, pastoor te Etikhove, verblijft te Ronse (1569); Dionisius Nijs, pastoor in Nederename, resideert in de abdij van Ename (1569); mag. Jacobus de Neve, pastoor te St.-Maria-Horebeke, woont te St.-Kornelis-Horebeke bij zijn vader-pastoor (1569); mag. Jacobus de Bleeckere, pastoor te Volkegem, verblijft in de abdij van Ename of in het abtshuis te Oudenaarde (1569); Ludovicus van Winghene, proost van het S. Hermeskapittel te Ronse, resideert niet, maar verzekert de dienst in S. Pieterskerk te Ronse door Guilielmus van de Schodeye (1569). Tevens merkt dezelfde deken op dat een drietal pastoors « herhaaldelijk afwezig » zijn (18). Slechts één van de niet-

---

(12) Edelare, Elst, Etikhove, Kerkem, Kwaremont, Maarke, Mater, Melden, Michelbeke, Munkzwalm, Nederename, Nukerke, Roborst, Schorisse, St.-Kornelis-Horebeke, Volkegem, Welden, Zegelsem, Zulzeke.

(13) Leupegem, Ronse S. Maarten en St.-Denijs-Boekel.

(14) Beerlegem (R.), Borsbeke (A.), Elene (G.), Erembodegem (A.), Erpe (A.), Gontrode (N.), Haaltert (A.), Hofstade (A.), Impe (A.), Kerksken (A.), Leupegem (R.), Melle (N.), Mere (A.), Moortzele (G.), Nieuwerkerken (A.), Ressegem (N.), Ronse S. Maarten (R.), St.-Maria-Latem (R.), Welle (A.), Westrem (N.) en Zonnegem (A.).

(15) Bottelare (G.), Dikkelvenne (R.), Hermelgem (R.), Lemberge (G.), Oombergen (G.), Oudegem (A.), Serskamp (A.), St.-Denijs-Boekel (R.) en Vlierzele (A.).

(16) Appelterre, Pollare en St.-Antelinks.

(17) Magister Jacobus van der Smessen, die te Aalst een kanunnikaat bezat, was tevens in het Land van Aalst in het bezit van de kure van Erembodegem (1574), van deze van Hemelveerdegem (1574-98) en van deze van Kerksken (1592-1607).

(18) Mag. Petrus Rautre, pastoor te Berchem, magister Joannes van Brantegem, past. te Nukerke en Judocus de Suttere, past. te Schorisse.

residerende, nl. de pastoor van St.-Maria-Horebeke, kon een verontschuldiging vinden in het ontbreken van een pastorie op het dorp.

Uit wat voorafgaat blijkt dat de residentieplicht in het Land van Aalst, midden de 16e eeuw, betrekkelijk goed werd nageleefd, zodat de voornaamste tekortkoming hier niet dient te worden gezocht. Tal van pastoors, die over geen eigen pastorie beschikten, zorgden voor een persoonlijk huis of huurden een woning. Het absenteïsme van de pastoors was hier zeker geen gesel meer, wat het wel was in het bisdom Luik (19).

3 §. **Prediking en Katechisatie.**

Werd de predikatie midden de 16e eeuw verwaarloosd ? Pater De Moreau meent dat men niet mag overdrijven en dat over het algemeen de pastoors 's zondags en op de voornaamste feestdagen predikten (20). In Noord-Nederland schijnt de toestand op dit gebied zeer bevredigend te zijn geweest (21), al ben ik geneigd de bewering van Rogier te betwijfelen, wanneer hij schrijft : « Wel moet dit onderwijs voor de jeugd (dat naar zijn oordeel algemeen verspreid was op de dorpen) vaak zeer onvolkomen geweest zijn, maar dat omstreeks 1550 de meerderheid van de kinderen leerde lezen, staat wel vast... » (22).

Buiten twijfel was het in onze gewesten slechter gesteld met het godsdienstonderricht, en het onderwijs in het algemeen, van de kinderen, dat volledig werd verwaarloosd. Het godsdienstonderricht van de jeugd werd door de pastoor niet aangezien als een plicht wezenlijk met zijn priestertaak verbonden; veelal werd zij als een verplichting aan de koster, die meestal ook geestelijke was, voorgehouden. Praktisch viel zij ten laste van het gezin, dat zelf hiertoe onbekwaam was.

a. *De Prediking.*

Over de gebruikte sermoonboeken is in geen enkele van de kerkbezoeken spraak. Alleen voor Onkerzele, dekenij Geraardsbergen, wordt aangegeven dat de pastoor over geen rijke biblioteek beschikt (23).

Wat de taak zelf betreft, hierover zijn de verslagen zeer onvolledig. Voor de dekenij Ninove (1576) wordt hieromtrent niets vermeld. Voor de overige dekenijen, beschikken wij voor de meeste plaatsen over geen gegevens. Is het toegelaten te veronderstellen dat de pastoor voorzeker zijn predikingstaak niet verwaarloost, wanneer de de-

---

(19) **De Moreau,** o.c., IV, blz. 202.
(20) **De Moreau,** o.c., IV, blz. 387.
(21) « Talrijke berichten maken duidelijk dat er frequent gepreekt is... Ook de verslagen van de kerkvisitaties, onder het bewind van Alva, gehouden, die zovele verkeerde toestanden aan het licht brachten, tonen, dat er op Zon- en feestdagen geregeld werd gepreekt... De wekelijkse zondagspreek en het sermoen op de zeer vele feestdagen in alle parochiekerken, dat was het gewone... Genoeg om te bewijzen dat de preek op de vooravond van de Reformatie niet verwaarloosd werd. Er werd vaak gepreekt, maar hoe was deze preek ? » (**R.R. Post,** o.c., blz. 411-415).
(22) **L.J. Rogier,** o.c., blz. 77.
(23) « hic pastor bibliothecam habere non bene instructam » (1574).

ken schrijft (en dat komt zeer veel voor) dat de pastoor lofwaardig zijn pastorele taak nakomt ? Van enkele wordt gezegd dat zij regelmatig prediken, van andere dat zij het niet doen.

De pastoors van Edelare (24), Ename (25), Etikhove (26), Haaltert (27), Herdersem (28), Idegem (29), Impe (30), Moorsel (31), Oordegem (32), Ronse St. Maarten (33), Rozebeke (34), St.-Kornelis-Horebeke (35), Welden (36), Wichelen (37), Wieze (38), Zegelsem (39) en Zonnegem (40) doen het goed; de pastoors van Onkerzele (41), Ronse St. Pieter (42), Rozenaken (43), Waarbeke-Nieuwenhove (44) en Zulzeke (45) prediken « soms »; de pastoors van Kerkem (46) en Kwaremont (47) prediken nooit.

De gegevens waarover wij beschikken laten niet toe met zekerheid te besluiten, dat over het algemeen regelmatig werd gepredikt op de zondagen, nog minder op de overtalrijke feestdagen.

b. *De Katechisatie.*

Wat Post schrijft voor Noord-Nederland geldt ook voor bij ons : « Aan de frequente preek beantwoordde niet een even grote zorg voor de catechismus, het geloofsonderricht aan de kinderen (dat werd aan

---

(24) pastor Des. Waelkens « concionat » (1569).
(25) pastor Petrus a Cruce of van der Crucen « concionat diebus dominicis » (1569).
(26) pastor Simon Binius of Bijn « concionat » (1569).
(27) pastoor Judocus de Crakere predikt iedere zondag (1574).
(28) « curatus Dominus Gerardus van der Mersche predicans verbum Dei » (1574).
(29) pastor Hieronimus Breeckpot « in predicatione verbi Dei satis est diligens » (1574).
(30) « curatus Dnus Amandus Vaermans bene fungens suo officio pastorali, presertim in predicatione verbi Dei » (1574).
(31) « curatus Dnus Gerardus van den Damme, vir bonus, presertim in predicatione verbi Dei » (1574).
(32) « curatus Dnus Petrus Rocquet, satisfaciens officio suo pastorali presertim in predicatione verbi Dei » (1574).
(33) pastor Mattheus Gheldolf « sepius concionandum et exponendum Evangelium satis laudabiliter » (1569).
(34) pastor Joannes van der Meulen « concionat » (1569).
(35) pastor magister Petrus de Neve « concionat » (1569).
(36) pastor Silvester Demenijn « concionatur » (1569).
(37) mag. Petrus Moortgat « bonus in predicatione verbi Dei » (1574).
(38) « Dnus Gerardus Meeuwen laudabiliter praesertim in proclamatione Verbi Dei » (1574).
(39) pastor Cornelius Lateur « concionatur plerumque, sed sonat gallice » (1569).
(40) « curatus frater Sebastianus van den Hecken presertim laudabiliter in proclamatione verbi Dei » (1574).
(41) « hic pastor (Judocus Cossijns) bibliothecam habere non bene instructam, a quo sequitur quod tamquam canis mutus non valens latrare, raro concionatur » (1574).
(42) deservitor Guilielmus van de Schodeye « rarius concionatur » (1569).
(43) pastoor Claudius Taufin of Touffyn predikt soms (1569).
(44) « quia pastor (mag. Joannes Borreman) prophanis se exercet mercaturiis, raro vel numquam studet, rarius suos Verbo Dei pascit » (1574).
(45) pastor Joannes Loes « concionatur rarius » (1569).
(46) pastor mag. Jacobus de Vos « non concionatur » (1569).
(47) pastor Daniel van den Cautere « in concionando frigidissimus » (1569).

de thuis overgelaten) ... Naast dit huisonderricht, dat wel neergekomen zal zijn op het van buiten leren van de gebeden en geboden, werd er op de scholen wat catechismus gegeven (door de onderwijzer)...» (48). Uit de dekanale bezoeken blijkt dat het met het godsdienstonderricht aan de kinderen en aan de jeugd treurig was gesteld.

Zoals hoger gezegd de pastoor voelde zich als zielenzorger hiervoor niet verantwoordelijk. Op de meeste plaatsen bestond dan ook geen school, waar het onontbeerlijk onderricht werd verstrekt. Slechts op twintig dorpen (in het dekanaal bezoek van Ninove wordt hierover gezwegen) bestond een school. In slechts twee werd onderwijs gegeven door de pastoor, nl. te Rozebeke en te Zegelsem; in acht werd die taak nagekomen door de koster, nl. te Amengijs, Appels, Haaltert, Meldert, Nukerke, Rozebeke, Rozenaken en Zulzeke; in zeven, nl. te Berchem, Edelare, Melden, Moorsel, St.-Maria-Horebeke, Volkegem en Welden, werd onderwijs verstrekt door verschillende leken, die hierbij verplicht waren tot een eed tegenover het magistraat, volgens voorschrift van de Kamerijkse Sinode (49). Te Erembodegem nam kapelaan Erasmus van den Abeele die zorg waar (50), terwijl dit te Aalst (51) en te Ronse (52) een voorrecht was van het kapittel. Te Geraardsbergen verstrekte magister Kristiaan Prieels, pastoor van Overboelare, onderwijs aan de jeugd (53). In Meerbeke resideert de scholaster niet eens (54).

Valt het in deze omstandigheden te verwonderen dat bij het volk een grote onwetendheid heerste omtrent de kristelijke leer, waardoor sommigen, tevens onder invloed van allerlei omstandigheden, ontvankelijk werden voor de nieuwe leer.

4 §. **Kerkelijke Tucht en Celibaat.**

Volgens pater E. de Moreau was de toestand op zedelijk gebied in het prinsbisdom Luik, wat de geestelijkheid betreft, begin van de 16e eeuw, erbarmelijk (55). Post (56) en Rogier (57) schrijven in de-

---

(48) o.c., bz. 416.

(49) Te Berchem... « mandavit decanus ut prestat juramentum magistratui secundum ordinationem Synodi Cameracensis » (1569).

(50) « schola juventutis regitur per capellanum Erasnum van den Abeele » (1574).

(51) « schola juventutis regatur per magistrum Nicolaum van Caneghem estque examinatus et admissus per dominum Curatum et magistratus civitatis » (1574).

(52) « schola est in ecclesia collegiata, cum ad capitulum pertinet jus scholae » (1569).

(53) « ... qui multo tempore juventutem Gerardimonti docuit » (1589).

(54) « Possessores (beneficorum) resident omnes preter scholastrum, qui jam canonicus Hulstensis est » (1576).

(55) o.c., IV, blz. 202-204.

(56) « Het is opvallend, dat er onder de talrijke geestelijken telkens en telkens enige gevonden worden, die zich aan onkuisheid schuldig maakten door connecties te hebben met een of andere vrouw, door zich aan deze of die te vergrijpen... Men kan zich afvragen, of het in concubinaat leven van de clerus vóór het Trentse concilie de gewone toestand was. Werd een dergelijke verhouding als een soort clandestien huwelijk, als wettig beschouwd ? Zou men werkelijk kunnen zeggen, dat in de Nederlanden vóór Trente de priesters gehuwd waren ? Dit laatste neemt men

zelfde zin wat Noord-Nederland betreft, maar wijzen tevens op een zeer belangrijk punt, nl. dat in de meeste gevallen deze toestand niet meer als een groot kwaad werd aangezien, « en door de kerkelijke en wereldlijke overheid en door de parochianen geduld werd ». Kardinaal J. de Jong oordeelt betreffende deze toestanden : « men kan moeilijk anders spreken dan van bederf van den geestelijken stand... Verschillende priesters bedreven hun schande zo openlijk alsof het geen zonde was; verschillende stemmen gingen op, om het celibaat op te heffen; zo onuitroeibaar scheen het kwaad, dat verschillende bisschoppen zich met een geldboete tevreden stelden, ja, zelfs het voor geld duldden... » (58).

Laten wij nagaan hoe het op dat punt gesteld was in het Land van Aalst.

Vooreerst in de dekenij Aalst. Indien wij de dekanale verslagen van 1574 op dit punt mogen krediet geven, dan was het hier zo niet volledig in orde, dan toch zeker bevredigend. Slechts voor één priester, nl. deze van Hofstade (59) — één van de dertig bezochte parochies —, maakt de deken enig voorbehoud. Met de zes residerende kanunniken en de zes kapelanen van het St. Maartenskapittel te Aalst is alles in orde.

Wat de dekenij Ninove betreft, hierover komt een verslag voor van 1576. Over de meeste pastoors (dertig) zwijgt de deken, betreffende hun zedelijk leven. Over één, nl. de pastoor van Meerbeke, vernemen wij dat hij een moeilijk karakter heeft (60), terwijl het met twee, nl. de pastoors van Gontrode (61) en Okegem (62) minder goed in orde is.

---

thans niet meer aan, maar velen houden wel vol, dat de feitelijke toestand daarop veel geleek... » (blz. 99) « ... het leven in concubinaat van de clerus kwam niet alleen veel voor, maar gold bijna als het normale. De geestelijken leefden in een verhouding, die de wet wel herhaaldelijk verbood, maar die niet meer als grote zonde gold, en door de kerkelijke en wereldlijke overheid en door de parochianen geduld werd » (blz. 109), o.c.

(57) (De volkszeden van toen hadden een andere opvatting over het priesterlijk celibaat als nu). « Stellig zijn vele van deze clerici uxorati burgerlijk brave huisvaders geweest, die wel wisten, dat zij niet mochten trouwen, maar meenden — naar wat zij algemeen om zich heen zagen — het zo nauw niet met dit verbod te behoeven te nemen. Wij moeten daarbij in het oog houden, dat de **ongeldigheid** van een priester-huwelijk vóór Trente niet vaststond, al was het ook verboden er een aan te gaan », o.c., I. blz. 35.

(58) o.c., II, blz. 146.

(59) « Curatus Judocus van den Brempt, residens, des parum curans gregem sibi commissum, hinc inde discurrens, fovens etiam domiculis cum quadam juvencula omnibus suspecta... estque subditis scandalo tam propter etatem, quam insignitam pulchritudinem; habitus, gestae et mores etiam multam causant suspicionem » (1574).

(60) « Pastor Dus ac Magister Adamus Poelmannus, sane doctrina, sed (ut fama frequens) multarum tragediarum motor, ut Curiae satis notum, presertim quod mater cujusdam Rogerii Temmermans soluti, conquesta sit mihi fratrem predicti pastoris filium suum graviter lesisse, astante eodem pastore cum baculo in manibus, in bachanalibus ultime elapsis... » (1576).

(61) « Pastor D. Gerardus de Mol, sic satis Curie notus » (1576).

(62) « Pastoor Dus Jacobus Goessins, Curiae satis notus » (1576).

Wat de dekenij Geraardsbergen aangaat, vernemen wij uit de dekanale verslagen van 1574 dat het met de pastoors van 35 dorpen op zedelijk gebied in orde is, terwijl drie, nl. de pastoors van Moortzele (63), Ophasselt (64) en St.-Maria-Lierde (65), in gebreke worden bevonden. Drie andere pastoors, waaromtrent in 1574 niets verkeerd wordt aangemerkt, staan in 1589 aangegeven als apostaten, nl. de pastoors van Bottelare (66), Lemberge (67) en Massemen (68), ... uit geloofsbeweegredenen of om zich vrij te maken van het celibaat ?

In de dekenij Ronse is de toestand in 1569 minder gunstig en het is wel opvallend dat het juist hier is, dat de nieuwe leer meest aanhangers telt en vooral sterk is doorgebroken. « ... Ook al hebben de gelovigen in de zestiende eeuw niet om het schenden van het celibaat de oude moederkerk verlaten, zij zullen toch gemakkelijk met hun voorgangers of vroegere voorgangers zijn medegegaan » (69). Van de zevenendertig pastoors zijn er twaalf of ongeveer 1/3 die publiek in konkubinaat leven, terwijl een drietal (70) zich aan de drank begeven. De pastoors van Edelare (71), Elst (72), Kwaremont (73), Mater (74), Melden (75), Ronse St. Maarten (76), Rozenaken (77),

---

(63) Dnus Livinus Bogaert... concubina pastoris in vicina habitans... multis scandalum praebet » (1574).

(64) « Dnus Petrus de Poortre... ancilla dicitur peperisse, si rumor verus sit nescio » (1574).

(65) « magister Marcus Nevians, qui semel castitati monitum, remisit, et concubinam necdum dimisit » (1574).

(66) Adrianus Jonckheere, apostata (1589, 1592). — Was hier pastoor in 1574.

(67) « Joannes de Wevere, apostata curam dereliquit » (1589). — Was hier pastoor in 1574.

(68) Titus van Edinghen, « pastor apostata est » (1589). — Was hier pastoor in 1574.

(69) **Post,** o.c., blz. 133.

(70) De pastoor van Ename, Petrus a Cruce († 1575), « ebriosus, non frequentat tabernas, sed in monasterio (de Ename) frequenter potitat » (1569); de pastoor van Maarke P. Blommaert « deditus ebrietati » (1569), was hier nog in dienst in 1575; de pastoor van Ronse S. Pieter Guilielmus van de Schodeye « frequentet tabernas et post potationem levis in verbis. De incontinentia nunc nihil auditur. Constat publice ebriosus atque tam rixosus et blasphemus » (1569).

(71) Desiderius Waelkins (sinds 1553 priester, hier pastoor sinds 1559, overleden vóór 1575) « ob excessu citatus », « pastor nimis laxus » (1569).

(72) Anthonius Vervarent (sinds 1557 priester, sinds 1565 pastoor en nog in 1575) « frequens in tabernis et de ancilla sua publice diffamatus », « hic pastor citatus est, propter incontenentiam monitus a decano » (1569).

(73) Daniel van den Cautere (priester sinds 1526, pastoor sinds 1565 en nog in 1575) « habet concubinam veterim apud se, ex qua habuit sex aut septem proles » (1569).

(74) Petrus Cobbart (sinds 1525 priester, sinds 1545 hier pastoor, † 6.1.1572) « ... quod concubinam (Francisca Vleeshouwers) ei adhuc adesse in parochia cum prole » (1569).

(75) mag. Franciscus de Merlier (priester sinds 1531, hier pastoor van 1543) « ancilla ex qua suscitavit prolem ablegavit ante annum Aldenardum; dicitur tamen aliquando ejus domum revisare » (1569).

(76) Mattheus Gheldolf (priester sinds 1553, pastoor alhier van 1564 tot 1578) « sepius de nocte inventus fuit ab excubitoribus et officiariis loci in tabernis et per plateas cum mulieribus inhonestis conversantium », « de

Schorisse (78), St.-Kornelis-Horebeke (79), Welden (80), Zegelsem (81) en Zulzeke (82) namen het met de wet op het celibaat niet al te nauw op en gaven door hun houding minstens ergernis op dat gebied. In het kapittel te Ronse blijkt men op dat stuk evenmin zeker te zijn, wanneer men weet dat bij een dekanale veroordeling van de pastoor van St. Maarten, zijn kollega's hem de vrijheid terugschonken. De pastoor van Berchem (1575) bracht het tot in de bisschoppelijke gevangenis (83).

Hebben sommige onder deze pastoors meegedaan aan de verspreiding van het protestantisme ? Hieromtrent komt geen enkele beschuldiging voor; wel dat zij in bepaalde omstandigheden te laks waren tegenover de ketters en simpatizerenden met de nieuwe leer. Toch waren de pastoors van Kerkem, Mater, St.-Kornelis-Horebeke en St.- Maria-Horebeke aanwezig op een hagepreek door een afgevallen Minder-

---

incontimentia et ebrietate... diffematus », « pastor de incontinentia et ebrietate plusquam infamus, pernoctando in tabernis, de pignis incontinentia cum conjugatis et aliis nuper apprehensus »... Door de deken opgesloten, werd hij gedurende dezes afwezigheid door de kanunniken vrij gelaten (1569).

(77) Claudius Taufin of Touffin (priester sinds 1547, hier in dienst sinds 1561 tot 1582) « Gallus... habet suam (concubinam), quam adduxit secum ex Gallia. Alunt proles communes secum in domo pastorali » (1569).

78) Judocus de Suttere (priester sinds 1553, alhier pastoor van 1566 tot 1570) « notissimus est in Curia... vivit cum sua diffamatus. Item cum hospita In den Bocq etiam diffamatus, unam accepit suam quam nunc habet ancilam. Frequens in tabernis... Scandalosus pro communitate » (1569).

(79) Petrus de Neve alias Braetz (priester en pastoor sinds 1533) « de incontinentia dicunt (maior et pretor), concubinam habitare in domo proximo, quam pastor emit suo filio, pastori in Horebeke Maria, in qua habitavit etiam concubina ejusdem pastoris defuncta. Ultimam habet prolem ante bienium. Concubina vocatur Petronella van Cauwenberghe, servit ipsi adhuc quotidie et filio, pastori supradicto, qui nunc vivit in ejus familia, nec habet aliam ancillam. Addit Joannes Temmerman hanc esse tertiam concubinam. Ex prima habuit filius qui habitat Antwerpie nomine Franciscus; ex secunda habuit mag. Jacobum, past. predict.; ex tertia habuit duos, cum adhuc inservit pastori et filio... Observavit decanus quod ex horto presbyterii est perpetuus transitus ad domum concubinae... » (1569).

(80) Silvester Demenyn (priester sinds 1561, pastoor sinds 1567) « reliquit suam a semi anno, non repitit; fuit ebriosus, sed nunc abstinet » (1569). Deze pastoor werd, na een interim van Wilhelmus Sigebert, professor monasterii Eenamensis (1572), opgevolgd door mag. Petrus de Meestere, die evenmin een voorbeeld bleek te zijn : « die quinta Septembris decanus secreto visitationem fecit, non invenit curatum domi, sed invenit in eadem domo mulierem lactantem prolem, cum qua curatus diffamatur de fornicatione » (1575).

(81) Cornelius Lateur (priester sinds 1541, pastoor van 1555 tot 1603) « habet ancillam de qua suspectus. sed nihil potest certi cognosci » (1569). Hij baat een grote boerderij uit en zijn dienstmeiden (met wie hij veel ruzie maakt) komen slechts een drietal keren per jaar naar de kerk (1592, 1595).

(82) mag. Joannes Loes (priester sinds 1557, pastoor vanaf 1564, niet meer in 1572) ... « fuit notatus de incontinentia, sed ablegavit suam, a quo tempore fuit correptus » (1569).

(83) Oliverus Bossuut (hier pastoor van 1572 tot 1575) « propter diversa sua demerita carceribus Ill^{mi} et Rev^{mi} D^{ni} nostri mancipatus... reliquendo suam ecclesiam desertam aufugit » (1575).

broeder gehouden te Mater (84). Beide pastoors van Ronse — St. Maarten (85) en St. Pieter (86) -- worden er door de deken van beschuldigd te toegevend te zijn tegenover de ketters, te gemakkelijk hun zonden te vergeven, ook al gold het hier een zonde voorbehouden aan de bisschop (87), en deze zelfs te bevoordeligen.

Wij mogen dus voor het Land van Aalst besluiten dat de toestand over het algemeen goed was, wat het celibaat van de geestelijken betreft, uitgezonderd in het distrikt Ronse, waar het konkubinaat welig tierde, wat een zeer nadelige invloed blijkt uitgeoefend te hebben op het geloofsleven van het volk.

5 §. **Zorg om de Parochie.**

Na de opsomming van wat geen eer was voor de Kerk in onze gewesten, zou het onrechtvaardig zijn hiermee afscheid te nemen van de pastoors, zonder even te blijven stilstaan bij het groot aantal getrouwen, die hun herderlijke taak met zorg en toewijding hebben vervuld.

Op de eerste plaats wat de dekenij Ronse betreft, worden geprezen om hun goed herderlijk beleid, de pastoors van Amengijs (88), Etikhove (89), Munkzwalm (90), Nederzwalm (91), Roborst (92), Schorisse (93), St.-Denijs-Boekel (94) en Volkegem (95). Deden het evenmin slecht, de pastoor van Berchem (96), Beerlegem (97), Dik-

---

(84) « Maierus interrogatus an pastor non visitasset conciones hyreticas, dicit eum audivisse ibi concionantem fratrem quondam minoritam apostatam, cum quo fuerant etiam pastor in S. Cornelis-Horebeke, pastor in Kerkem et pastor in S. Maria-Horebeke... in domo Angeli Eechout (te Mater)... et cum hereticis sumpsisse prandium » (1569).

(85) « pastor (M. Gheldolf) absolvendus in adventu hereticis per attestationes deprehensus facilior et in absolvendis eisdem nimis temerarius » (1569).

(86) « Preter loci cum vicepretori dicunt se deprehendisse quod hereticis faveret... Levis in dandis attestationem pro hereticis » (1569).

(87) 1e Prov. Conc. van Mechelen, 1570, T. I, C. VI.

(88) mag. Adrianus Daroaise of Daroise (priester sinds 1550 en pastoor van 1555 tot 28.3.1600) « in omnibus laudatissimus » (1569).

(89) mag. Simon Binius of Bijn (priester sinds 1541, pastoor van 1547 tot 1588) « laudant unanimiter pastorem in conversatione et doctrina, presertim concionibus », « residet in canonicatu Rothnacensi, sed singulis hebdomadis invisitat suas oves et celebrat ibi officium » (1569).

(90) Daniel Sterthem (priester sinds 1558, past. sinds 1565) « laudant a diligentia et modestia » (1569); in 1572 en 1575 pastoor Paschasius van Reuskensvelt.

(91) pastoor Daniel Sterthem (1575-1578).

(92) Livinus Droesbeke (priester sinds 1562, pastoor sinds 1565, tot 1598) « diligens » (1569).

(93) Na de minder voorbeeldige pastoor Judocus de Suttere, die in 1566 mag. Joannes Donctius opvolgde, werd hier in 1570 pastoor, en bleef het tot 1620, mag. Livinus de Haeyere (priester van 1568) († 1624) « in officio et conversatione laudabilis » (1604).

(94) Adrianus de Poortere (priester sinds 1548, pastoor in 1555 en nog in 1575) « vir bonus » (1569).

(95) mag. Jacobus de Bleeckere (priester sinds 1545, pastoor van 1561) « laudetur ob officio et doctrina » (1569); was in 1572 en 1575 tevens deken van het distrikt Ronse.

(96) mag. Petrus de Rautre (priester sinds 1555 en pastoor van 1567).

(97) Franciscus van de Strickt (1575).

kele (98), Dikkelvenne (99), Ename (100), Hermelgem (101), Hundelgem (102), Kerkem (103), Leupegem (104), Maarke (105), Mater (106), Melden (107), Michelbeke (108), Nederename (109), Rozebeke (110), St.-Kornelis-Horebeke (111), St.-Maria-Horebeke (112), St.-Maria-Latem (113) en Zulzeke (114). Een paar hadden veeleer tijdelijke dan geestelijke zorgen, zoals de pastoor van St.-Blasius-Boekel, die gestraft werd wegens paardenhandel (115), terwijl deze van Nukerke de geneeskunde beoefende (116).

In de dekenij Aalst bekomen negen pastoors onderscheiding (117) wat hun priesterlijke taak betreft, nl. deze van Baardegem, Gijzegem, Mere, Mespelare, Oordegem, Vlekkem, Vlierzele, Wanzele en Wieze; zeventien krijgen voldoening (118), nl. de pastoors van Appels, Borsbeke, Erembodegem, Erondegem, Haaltert, Herdersem, Impe, Kerksken, Lede, Meldert, Moorsel, Nieuwerkerken, Oudegem, Teralfene, Welle, Wichelen en Zonnegem. De pastoors van Burst en Serskamp moeten het stellen zonder kwalifikatie, terwijl de pastoor van Hofstade een blaam (119) oploopt.

---

(98) Daniel Ronsele (1575-1577).
(99) Andreas Arents (1575-1590).
(100) Petrus a Cruce (priester sinds 1550, pastoor van 1558 tot 1574 †) « bene officium fungit » (1569).
(101) pastoor Livinus Ghijs (1575).
(102) rector Justaes de Bloc (1575).
(103) mag.Jacobus de Vos (sinds 1545 priester en vanaf 1566 pastoor, nog in 1575).
(104) rector mag. Gerardus Becquaert (1572), rector Jacobus de Bleeckere (1575).
(105) rector P. Blommaert (priester sinds 1563, pastoor in 1566 en nog in 1575) « vir bonus » (1569).
(106) Joannes Goessenius of Gossenius (of Goessens) (priester sinds 1544, hier pastoor sinds 1572 (1593).
(107) Na mag. Franciscus de Merlier, die zijn dienst goed deed, was hier in 1575 pastoor Joannes Hopsomere « non habens curam animarum ».
(108) pastoor Jacobus van der Linden († mei 1569), deservitor Andreas Stuckelins (priester sinds 1565, deservitor tot 1584) (1575).
(109) Dionisius Nijs (pastoor en priester sinds 1566, nog in 1575) « diligens et modestus » (1569).
(110) Joannes van der Meulen (priester sinds 1558, pastoor sinds 1566) doet zijn dienst goed (1569); Livinus van Vondele (1572, † 1591).
(111) In opvolging van Petrus de Neve, Daniel van Steertem (1572) en Cornelius de Bleekere (1575).
(112) mag. Jacobus de Neve (priester sinds 1563, hier pastoor van 1567 en nog in 1575) « vir bonus » (1569).
(113) pastoor Petrus a Ligno (1575).
(114) In 1572 pastoor mag. David de Mets en in 1575 Quintinus Jouret « non habens curam animarum ».
(115) Jacobus Everaert (sinds 1548 priester en sinds 1557 pastoor, nog in 1575) « diligens », minder bespraakt wegens gebrek,... vroeger gestraft om paarden te zijn gaan verkopen op de jaarmarkt te Oudenaarde (1569).
(116) mag. Joannes van Branteghem (priester sinds 1550, tot 1567 pastoor te Leupegem, daarna te Nukerke) « frequentius absens,... dicit etiam agere chirurgum et medicum, frequens in tabernis. Et nuper quum pernoctasset in taberna dicta De Lattre vix sobrius venit ad celebrandum summam missam. De concubinatu nihil novit certi » (1569). In 1572 pastoor Quintinus Joret, « non habet institutionem, nec curam animarum », die de plaats verliet om de geringe opbrengst (1575).
(117) « laudabiliter fungens officio suo » (passim) (1574).
(118) « satisfaciens », « bonus » (1574).
(119) « parum curans gregem sibi commissum » (1574).

De dekanale visitaties van Geraardsbergen (1574) en van Ninove (1576) verstrekken geen gegevens omtrent de herderlijke toewijding van de pastoors.

Wat hun persoonlijk geestelijk leven betreft, dit bepaalt zich (hoogstens) tot de jaarlijkse biecht en tot het lezen van de H. Mis op de dagen, hiertoe door een of ander verplichting gehouden : op zon- en feestdagen en gebeurlijk het nakomen van de verplichting van een kapelanij of andere stichting. Men aanziet het als verder reikend dan de verplichting wanneer een priester dagelijks het H. Misoffer opdraagt. Van de kapelaan van het Begijnhof te Aalst wordt gezegd « dat hij iedere dag celebreert » (1574).

6 §. **Bestaansmogelijkheden.**

Naar het woord van St. Paulus, heeft deze die het altaar bedient, recht van het altaar te leven. Het 1e Provinciaal Koncilie van Mechelen, 1570, bepaalt dat de rektor van de parochiekerk de nodige « portio canonica » moet bezitten, waartoe het gemiddelde van alle inkomsten van de drie, vier laatste jaren, niet lager mocht zijn dan 20 en niet hoger dan 40 pond groot Vlaams (T. XIII, C. I) (120).

Om tot het « congrua pars » te komen werden de meest verscheiden bronnen aangesproken. Naast, op de meeste plaatsen een aandeel in de tienden, vooral de novaal-, vlas- en vleestienden, de opbrengst van enkele partijen land en meers, evenals enkele penningrenten. Voeg daarbij de veranderlijke inkomsten van jaargetijden en offeranden (deze laatste meestal slechts ten dele), de geschonken penningen bij de toediening van sakramenten en sakramentalieën (te delen met de koster). Hier en daar komt een plaatselijk gebruik voor, zo te Grimminge, waar de pastoor over een houw voor het jaarlijkse nodige brandhout beschikte (121), te Scheldewindeke wordt « tsondach ghebet » (1565) en te Munte het « jaerghebet » (1565) vermeld.

Nog andere inkomsten wijzen op lokale gebruiken : te Nederbrakel « heeft de pasteur alleene tghuendt dat jaerlicx upden goeden vriendach compt ten beeden den cruycen alsmen cruypt... » (1565), ook te Viane bestaat de gewoonte bij de kruisverering op Goede-Vrijdag iets te offeren « ten cruyce » (1571).

Te St.-Kornelis-Horebeke en te St.-Maria-Latem staat men voor een speciaal geval gezien de pastoor er over rechten beschikt op gronden, waarop leen- en erfenisrechten waren te betalen (122).

---

(120) **P.F.-X. de Ram,** o.c., I, blz 114.

(121) « een taille bosch gheh. den niuwen bosch » (Ra. Gent, fonds Bisdom, M. 56, 1571).

(122) St.-Kornelis-Horebeke : « ... Ervelijcke renten ghaende jaerelix vuten gronde de welcke ghehauden sijn van(de) priesterage van Sinte Cornelis Hoorebeke, dewelcke gronden oock werden gheherft ende ontherft metten prochipape van S.C.H. ofte met eenen meyer, die hij mact bij eede ende met twe schepenen van den dorpe ofte met twee suit schepenen ende twee anderen van de voors. dorpe » (Ra. Gent, fonds Bisdom, M. 131, a° 1557, copie 1660). — St.-Maria-Latem : de kerk « heeft eenen heerelijcken rentenbouck... gelegen binnen de princelijcke lande van Gavere den welcken vermach te stellen eenen meijere ende seven

Op tal van plaatsen bekomt de pastoor bij de inzegening van de huwelijken een paar handschoenen (cfr. III[e] H., 3 §, c.). Te Pollare ontvangt hij, evenals de koster, de meier of de baljuw en de armmeester, sinds onheugelijke tijden, jaarlijks van de Armendis een paar schoenen (1603).

Zo bekomt de kapelaan van de kapelanie van de H. Geest te Meerbeke « op Sinte Mertens avont... een hutsepot, alsmen den ermen vleesch deelt en een paer schoen vanden Armen weghen » (1619).

* * *

Uit de pastorale verslagen van het distrikt Aalst over het jaar 1565 — in zover de nodige gegevens worden verstrekt — blijkt dat slechts 3 parochies het door het Provinciale Koncilie van Mechelen bepaalde maximum overtreffen, nl. Beerlegem (42 p. gr.), Nederbrakel (o. 56 p. gr.) en Wichelen (51 p. gr.), terwijl dit te St.-Maria-Latem wordt bereikt (40 p. gr.). Achtien parochies bereiken het minimum, nl. Denderhoutem, Elene, Gijzegem, Moorsel, Munte, Oombergen, Oordegem, Overboelare, Ressegem, Rozebeke, Schelderode, St.-Maria-Lierde, St.-Maria-Oudenhove, Smeerebbe-Vloerzegem, Steenhuize, Strijpen, Vurste en Welle.

Op volgende parochies kwam men niet tot het vooropgestelde minimum : Heldergem, Hemelveerdegem, Herdersem, Idegem, Letterhoutem, Massemen, Meilegem, Nieuwerkerken, Moortzele, Okegem, Oosterzele, Opbrakel, Oudegem, Outer, Parike, Scheldewindeke, Semmerzake, St.-Goriks-Oudenhove, St.-Lievens-Esse, Vlierzele-Bavegem en Zottegem. Zarlardinge brengt het jaarlijks tot 8 pond groot en Dikkele slechts tot 47 Rijnsgulden, zodat de pastoor verplicht is bij zijn ouders in te wonen.

En wat nog erger is, dat minimum was op tal van parochies nog belast met een pensioen. Te Appels is de kure belast met een pensioen van 36 Rijnsgulden in het voordeel van de Brusselaar Jan de Molendino (1565), te Aspelare een pensioen van 40 gulden (1565), te Elene een pensioen van 3 pond groot in het voordeel van een kanunnik van Veurne (1565), te Erondegem was de kure belast met 19 Rijnsgulden ten bate van Roland de Lannoy, kanunnik te Aalst (1565), te Gijzegem twee pensioenen : één aan Joannes de Cyfer, kapelaan van Wichelen (24 Rijnsgulden) en één aan Godfried de Mets, pastoor van het begijnhof te Dendermonde (1565); te Mespelare moest men jaarlijks 20 Rijnsgulden afstaan aan magister Festuca van Dowaai (1565); Munte was belast met een jaarlijks pensioen van 8 pond groot ten voordele van magister Marten d'Hamer, biechtvader in St. Agnes te Gent (hier te betalen van de tienden) (1565); te Nederbrakel dient de pastoor een pensioen af te dragen aan magister Michaël Gillis, kanunnik te Tienen (1565); het pastoraat van Ophasselt was belast met een pensioen van 8 pond vlaams aan magister Joannes van Brantegem, pastoor van Leupegem, deken van Pamele (1565); te Oudegem

---

schepenen de vermogen erven ende onterven, mitsgaders vervolgh van afwinninge te doene de gronden die vander voorschreven kerke gehauden sijn ende heeft sterfcoop ende wandelcoop gelijck mijnen heere den prince van Gavere » (Ra. Gent, fonds Bisdom, M. 136, a° 1644).

was de kure belast met een pensioen van 12 Rijnsgulden aan magister Andreas Zweems, kanunnik van de kollegiale O.L. Vrouwkerk te Dendermonde (1565); de kure van St.-Lievens-Esse heeft jaarlijks 6 pond groot af te dragen aan magister Adriaan van Wassenhove, hier voorneen pastoor (1565); te St.-Martens-Lierde is de kure belast met een pensioen van 4 pond vlaams ten voordele van magister Jakobus Robert, kanunnik te Kamerijk (1565); te Smeerebbe-Vloerzegem bedraagt het pensioen ten voordele van Jaspar Fainnaert 16 pond parisis (1565); Wichelen, dat een « goede » kure is, staat belast met een pensioen van 48 Rijnsgulden aan Petrus Curtius, bisschop van Brugge (1565). De kure van Herdersem, waar niet eens het minimum wordt bereikt, is belast met een jaarlijks pensioen van 12 gulden ten voordele van Matthias Fierelinx, kanunnik van Dendermonde (1565); dit geldt eveneens voor Hemelveerdegem, waar de kure belast is met een pensioen van 5 pond groot aan magister Sebastiaan van den Borre, Mechels kanunnik (1565); te Okegem bedraagt het pensioen 21 gulden (1565). — Te Oordegem is de kure, die juist het minimum bereikt, belast met een pensioen van 60 Rijnsgulden ten voordele van Gabriël Belier, kanunnik te Doornik (1565); op St.-Maria-Lierde, met een kureinkomst van 22 pond vlaams, dient men een pensioen van 8 pond vlaams te betalen (1565); St.-Maria-Oudenhove is er nog erger aan toe (20 pond vlaams + 15 gulden inkomsten), gezien jaarlijks 6 pond groot dienen afgedragen aan Joannes de Mesre, Frans kanunnik te Kortrijk, en 3 pond groot aan de geestelijke Kornelis Wauters (1565).

De dekanale verslagen van het distrikt Ronse verstrekken vollediger gegevens voor deze periode.

De meeste pastoors hebben een inkomen van 20 tot 30 pond groot. Verscheidene staan lager geschat : Elst, Hermelgem, Michelbeke en Nederename met 19 pond gr. (1575), Nukerke met 18 pond gr. (1575), Dikkelvenne, Kwaremont, Munkzwalm, Ronse St. Maarten en Rozenaken met ong. 17 pond gr. (1575), Hundelgem, Melden en St.-Maria-Latem met 15 pond gr. (1575). Ename en Etikhove met slechts 12 pond gr. (1569). Verschillende van deze parochies, nl. Hermelgem, Leupegem, Maarke, Mater en St.-Denijs-Boekel, hadden vanwege de begiftiger reeds een verhoogde bijdrage gekreven vóór 1575 (123). Andere pastoors zochten hun geldelijke toestand te verbetren, hetzij door de kure met een plaatselijke kapelanij te verenigen, zoals te Etikhove en te Melden, hetzij door hier of daar een kapelanij te verwerven. In dit laatste geval bracht dit meestal mee dat de residentieplicht, met of zonder dispensatie, niet werd nagekomen. Zo bezat de pastoor van Maarke de kapelanij van St. Sebastiaansaltaar aldaar (1569), de pastoor van St.-Denijs-Boekel was in het bezit van de St. Annakapelanij te Rozebeke (1569), de pastoor van Nederzwalm bezat de kapelanij van Gretellis te Schorisse (1569), de pastoor van St.-Maria-Horebeke bezat de kapelanij ter Winninghe te Schorisse (1569) enz. Andere vervangen de niet-residerende bezitter van een kapelanij, in wiens plaats zij de verplichting nakomen, als b.v. de pastoor van Welden in de kapel van de leproserie te Edelare (1569), terwijl te Etikhove in de kapel van

(123) «cura valet cum addita congrua portione... » (1575).

O.L. Vrouw de zaterdagmis dient te worden opgedragen door de pastoor van Kerkem (1569).

Niet alleen de pastoors, die er slecht aan toe waren, — de meesten hadden het absoluut niet schitterend op finantieel gebied — trachten zich finantieel te verbeteren, maar ook bij sommige andere kwam schraapzucht tot uiting. Zo worden de beide pastoors van Ronse er door de deken van beschuldigd uit alles trachten munt te slaan en hun parochianen uit te buiten (124).

UIT HET VROEGERE VOLKSLEVEN.

Een late Menestreel in 1766

Louis Marie Carpentier, 37 jaar oud, geboren te St. Quentin in Picardië, leurde over het land met « des paquets de baume ». Hij was in het leger geweest als vrijwilliger « trompette de Clermont » en er gedeserteerd, zo beweerde hij, omdat men hem van trompet tot tamboer verlaagd had. Zijn vrouw heette Catherine Mairieux, was 28 jaar oud en hield zich te Luik bezig met « broder des manchettes ».

Toen hij te Essene, waar het kermis was, aangehouden werd. kwam hij van Kortrijk over Gent en Melle, waar hij gelogeerd had. In een dorp bij Aalst was hij tien dagen gebleven « où il a fait des tours pour divertir le publicq après le service divin et que même il a été amuser des demoiselles qui se tenaient dans un château ».

De drossaard verbande hem buiten het land (R.A.B., Dross., nr. 141).

G. Theys.

Bolspelmaatschappij

Lauwer Takje

Opgedragen aen de Liefhebbers van Appelterre-Eychem, ter gelegentheid van den grooten prijskamp van het bolspel, gegeven door de maetschappij « de Denderzonen » van Ninove
Den 6 Januarij 1864.

Zoolang als Ninoof staet, zal Ninoof van uw spreken;
In Ninoof stée, is uw groote kunst gebleken;
Daer gij uw mannen zoo kundig hebt geleerd;
Dat zij te Ninoof wordt met d'eerste prijs vereerd.
Twee schoone eer Metaels worden u geschonken,
Wij zijn verheugd en fier en daerop eens wel gedronken,
En wensen u voor 't lest, den zegen en den vrée,
Hiermee, Hiermé, verlaet gij met roem de stée.

Op bevel
De Secretaris
(get.) onleesbaar.

De Voorzitter,
(get.) J-B. Wambach.

P. Van Steenberghe, P. De Clercq, Van Impe, Victor Willems, L. De Troyer, Pierre Cosyns, Philemon Druwé.

APPELTERRE.

E. de Bruyn.

(124) Notandum pro utraque parochia quod intolerabilis est exactio qua pastores utriusque parochiae gravant subditos, quoties ex diversis parochiis contrahunt matrimonia debent utrique pastori solvere XII stuferos et custodibus singulis sua jura integra (1569).

Zoengedingen en Strafbedevaarten

Zoengedingen en strafbedevaarten blijven een van de schilderachtigste en meest boeiende uitingen van de rechtspleging uit vroegere eeuwen.

Deze merkwaardige vorm van rechtsbedeling, buiten de gevestigde rechtslichamen om, had zich in vrij gave vorm, nog weten staande te houden tot een eind in de XVI[e] eeuw.

Raymond Peeters heeft een merkwaardige bijdrage samengesteld over « Kempense zoengedingen en strafbedevaarten tot aan de vooravond van de Beeldenstorm » naar aanleiding van een nog al uitgebreide reeks zoenstukken die in de Schepenregisters van zijn stad Turnhout staan opgetekend vanaf 1502 tot en met 1561; hij geeft 59 zoenstukken aan, die in hun geheel, een uitgebreid gamma van bijzonderheden opleveren nopens de praktijk van de verzoening.

Na 1561 bleef het zoengeding nog in de gebruiken voortbestaan, maar toch was er iets grondig veranderd : Niet alléén was hun aantal op sprekende wijze geslonken, maar ook het karakter van deze zoenstukken was geheel geëvolueerd en ontkracht geworden. Het had weinig zin meer het onderzoek nog verder uit te breiden : het zoengeding had zijn ziel en zijn schoonste traditie verloren.

De zoen behoorde immers tot de buitengerechtelijke orde, zijnde een « tractaet van peys » dat werd besloten tussen onenige partijen ten private titel. De Schepenbank, als rechtslichaam, beperkte zich tot de rol van hoedster van de vrede in de gemeente.

De beweging van de Godsvrede en de kerkelijke afkeer voor gewelddaad en bloedvergieten hebben er ontegenzeggelijk toe bijgedragen dat de oorspronkelijke idee van vete en wraak naar het achterplan werden verdrongen en de idee van de verzoening op de voorgrond werd gebracht.

In de bijdrage van R. Peeters staan al de zoenstukken die er behandeld worden in verband met doding. Het zou mij te verre drijven hier al die zoenstukken te ontleden, hoe zij overschaduwd waren door kristelijke elementen onder invloed van het kanonieke strafrecht.

Het voorschrijven van missen, kloostergebeden, jaargetijden, het geven van een aantal ponden was en kaarsoffers, het stellen van kruisen, taferelen, glasramen, dit alles behoorde tot die reeks boetedoeningen, die, onder invloed van het kerkelijk recht, in het gebruik waren gekomen. Het Mechelse recht paste ze toe wegens baldadigheden en deed er gewoonlijk een bedevaart op volgen.

De bedevaart als straf in de burgerlijke rechtspleging was reeds bekend in de XIII[e] eeuw. Het gebruik kende zijn hoogbloei in de twee volgende eeuwen. De bedevaartstraf beantwoordde aan ene dubbele doelstelling. Niet voor eigen loutering werd zij de misdadige opgelegd maar tot geestelijk profijt van het slachtoffer. In de tweede plaats was zij een « heilzame omvorming van de gewone verbanning ».

Men legde bedevaarten op naar vreemde landen, naar Aachen, naar Keulen, naar Rome; pelgrimstochten naar verschillige oorden moesten ondernomen worden. De verwanten van de boeteling konden ook een van deze boeten afkopen of iemand anders in hun plaats zenden, er werd zelfs gestipuleerd, dat het « op arbeytsloon » moest gebeuren. Vele moesten in groep worden afgelegd. De boetestraf of boetegang moest als een erestraf worden aangezien, des te meer daar de boeteling zijn tocht diende te gaan in zijn lijnwaad, barrevoets en blootshoofd, ten diepste vernederd.

Tussen 1504 en 1557 komt de boetebedevaart naar St. Adriaan in Vlaanderen te Geraardsbergen 17-maal voor in Turnhoutse zoengedingen. Dat was het rekord van alle opgelegde bedevaarten.

Dat het bedevaartoord der Abdij van St. Andriaan te Geraardsbergen populair was moet men niet betwijfelen.

Het zou de moeite lonen verdere opzoekingen te doen in de archieven van vele steden, niet alléén in 't belang van de rechtsgeschiedenis doch evenzeer voor meerdere kennis der zeden en gebruiken van ons volk.

GERAARDSBERGEN. **Vincent van Bossuyt.**

HET LAND VAN AALST

Tweemaandelijks tijdschrift

Voorzitter : Dr H. Vangassen, Steenweg op Denderhoutem, 53, Ninove (tel. (054)316.15).

Beheerder : Albert van Lul, de Nayerlaan, 51, Brussel 19 (tel. (02)44.61.22).

Redaktiesekretaris : E.H. J. de Brouwer, pastorij, Impe (tel. (053)233.61).

Ruil- en recensiedienst : E.H. V. Gaublomme, Kerkstraat, 6, Erembodegem (tel. (053)230.08).

Prijs van het jaarabonnement voor leden : 100 fr., voor steunende leden : 200 fr. en voor ereleden : 500 fr., te storten op de postrekening « Het Land van Aalst », nr 5869.11. Gewoon losnummer (20 fr.) te bestellen bij de beheerder en te storten op voornoemde postrekening.

INHOUD VAN Nr. 4

1960

F. Van Coetsem — Het taalkundig werk van Dr. H. Vangassen 181

« Het Land van Aalst » aan de eer 187

Fr. Couck — De familie Sonck te Denderleeuw en aanverwante families *(4 ill.)* 188

J. de Brouwer — Bijdrage tot de Geschiedenis van het Godsdienstig Leven en de Kerkelijke Instellingen in het Land van Aalst tussen 1550 en 1621 198

C. Theys — Een late Menestreel in 1766 227

E. de Bruyn — Lauwer Takje 227

V. van Bossuyt — Zoengedingen en Strafbedevaarten 228

Druk. « De Aankondiger », Dokter De Moorstraat, 6, Aalst - Tel. 248.18.